

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК
(повне найменування факультету)
Психологія
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

бакалавр

(ступінь вищої освіти)

на тему Вплив війни на формування особистісних якостей і гендерних
стереотипів у молоді
(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) 4 курсу,
групи СН-111

Спеціальності 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Психологія

БАШЛІЙ А.Г.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник КОВАЛЬ В.О.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КОВАЛЬ В.В.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет соціальних наук

Кафедра «Психологія»

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 053 Психологія

(код і найменування)

Освітня програма (спеціалізація) Психологія

(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«25» лютого 2025 року

З А В Д А Н Н Я

НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

БАШЛІЙ Анастасія Геннадіївна

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Вплив війни на формування особистісних якостей і гендерних стереотипів у молоді.

керівник проєкту (роботи) кандидат педагогічних наук, доцент КОВАЛЬ Владислав Олександрович

(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «25»лютого 2025 року № 64

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 06 червня 2025 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 104 сторінки, 46 джерел, 6 малюнків, 7 таблиць, 3 додатки

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) було реалізовано ряд завдань : здійснено теоретико-методологічний аналіз понять «гендерні стереотипи», «особистісні якості», розкрито соціальний вплив на зміни у сприйнятті цих понять та ідентичності у молоді, проведено емпіричне дослідження особистісних якостей, ціннісних орієнтацій та гендерних стереотипів, зроблено аналіз результатів дослідження, розроблено модель трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей у молоді під час війни.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Табл. 2.1 Аналіз методик. Мал. Порівняння домінантних фреймів до і після війни.

Табл.2.2 Фреймовий аналіз відповідей респондентів. Табл. 2.3 Частотний розподіл

рівнів особистісних факторів (методика Кетела, 16PF) Табл.2.4 Описова статистика

особистісних факторів за статтю (методика Кеттела) Табл. 2.5 Статистичний аналіз

середніх значень. Мал. 2.2 Розподіл проявів факторів особистості за статтю (аналіз

рангових даних). Табл. 2.6 Аналіз результатів порівняння особистісних факторів за методикою Кеттела між чоловіками та жінками. Мал.2.3 Розподіл рівнів цінностей за шкалами. Мал. 2.4 Порівняння цінностей за гендером. Табл. 2.7 Аналіз середніх значень за авторським анкетуванням. Мал. 2.5 Візуалізація середніх значень відповідей за цінностями.Малюнок 3.1 Модель трансформації гендерних стереотипів.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		данія видав	рийняв ане завдання
1	КОВАЛЬ В.О.	18.03.2025	15.04.2025
2	КОВАЛЬ В.О.	16.04.2025	29.04.2025
3	КОВАЛЬ В.О.	30.04.2025	13.05.2025
Нормок-ь	Стадник А.Г., доцент	02.06.2025	03.06.2025

7. Дата видачі завдання «25» лютого 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	виконання етапів проєкту (роботи)	иміпка
1	Узгодження теми та затвердження завдання на дипломний проєкт (роботу)	25.02.2025	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерела дипломний проєкт (роботу)	01.03.2025	
3	Затвердження теми	15.03.2025	
4	Складання змісту	18.03.2025	
5	Виконання першого розділу	15.04.2025	
6	Виконання другого розділу	29.04.2025	

7	Виконання третього розділу	13.05.2025	
8	Формування висновків	23.05.2025	
9	Перевірка роботи керівником	27.05.2025	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	30.05.2025	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	03.06.2025	
12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	05.06.2025	
13	Подання роботи на кафедру	06.06.2025	
14	Одержання відгуку та рецензії	07.06.2025	
15	Захист дипломної роботи	12.06.2025	

Студент(ка) _____ Анастасія БАШЛІЙ
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи) _____ Владислав КОВАЛЬ
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 104 сторінки, 46 джерел, 6 малюнків, 7 таблиць, 3 додатки.

Об'єкт дослідження є особистісні якості та гендерні стереотипи молоді.

Метою дослідження є визначити особливості змін особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни, розробити модель трансформації особистісних якостей та гендерних стереотипів

Предмет дослідження: трансформація особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни.

Мета та гіпотеза дослідження зумовили постановку наступних завдань:

1. На основі результатів теоретичного аналізу психологічних досліджень охарактеризували поняття «гендерні стереотипи» та «особистісні якості», виділили вплив соціальних процесів на зміни у сприйнятті цих понять та соціальних тенденцій та особистісних змін у молоді.

2. У результаті проведеного дослідження гендерних стереотипів, особистісних якостей та ціннісних орієнтацій простежили видозміни, що відбулися у молоді під час війни.

3. Розробити модель трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей у молоді під час війни для подальшого її використання у дослідженнях.

Структура і обсяг роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ, ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ, ІДЕНТИЧНІСТЬ,
СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ І ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	12
1.1 Особливості вивчення трансформації гендерних стереотипів у молоді під час війни у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів.....	12
1.2 Особливості вивчення формування особистісних якостей у молоді під час війни у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ТА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	54
2.1 Обґрунтування методології дослідження	54
2.2 Результати дослідження за методикою Р. Кеттела.....	60
2.3 Результати за методикою Ш. Шварца.....	73
2.4 Анкетування	77
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТА СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ.....	80
3.1 Результати аналізу емпіричного дослідження	80
3.2 Обґрунтування моделі трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей	81
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Війна є одним із найпотужніших чинників, що впливають на особистісний розвиток та соціальні установки людини. Молодь, як найуразливіша категорія населення, особливо піддається впливу воєнних подій, що зумовлює зміни в особистісних якостях, світогляді та сприйнятті гендерних стереотипах.

У сучасному світі молоді важко повністю усвідомити себе та свою особистість, оскільки широкий вибір, легкий доступ до інформації та її величезний обсяг створюють більше викликів, ніж у попередніх поколіннях. Незважаючи на розширені можливості та доступ до знань, надлишок свободи й різноманітної інформації може стати перешкодою у визначенні власного шляху.

Формування особистісних якостей є однією з ключових тем у психології, оскільки вони визначають адаптивність, стійкість та ефективність людини у соціальному середовищі. Дослідження цього питання проводили численні науковці, які сформували різні підходи до вивчення особистісних рис, їхньої динаміки та впливу на поведінку індивіда.

Серед зарубіжних учених, які вивчали риси особистості та їхню стабільність, можна виділити Г. Олпорта, Р. Кеттела, Г. Айзенка. Морально-етичний аспект людських чеснот розглядали Аристотель, І. Кант, Е. Фромм. Моральні, вольові та інтелектуальні здібності вивчали Л. Виготський, А. Бандура, К. Двек, Е. Вернер, А. Антонівські, К. Роджерс, Д. Гоулман, С. Барон-Кoen, Дж. Макгрегор Бернс, Б. Бас, В. Джеймс, М. Розенберг, М. Рокіч, Ш. Шварц, В. Франкл та інші.

Серед вітчизняних дослідників, які займалися питанням формування особистості, варто згадати Л. Виготського, П. Горностая, О. Кікінежді, Т. Говорун, В. Москаленка та інших. Їхні праці охоплюють аспекти соціального навчання, лідерських якостей, самооцінки та ціннісних орієнтацій.

Актуальність даного дослідження визначається необхідністю розуміння та врахування змін гендерних стереотипів та особистісних якостей у молоді у контексті воєнно-політичного конфлікту в Україні. Умови воєнної дії створюють комплексні виклики для суспільства, включаючи сферу гендерних відносин. Зміни традиційних гендерних ролей, посилення або трансформація стереотипів щодо чоловіків і жінок, нові соціальні вимоги та виклики створюють потребу у науковому аналізі цих процесів.

Упродовж всієї історії людства гендерні стереотипи зазнавали змін, зважаючи на контексти, що несла у собі кожна епоха. Сучасна українська держава вкотре переживає часи становлення демократичного громадянського суспільства. Наш соціальний контекст характеризується такими ознаками, як забезпечення гендерної рівності у політичній, економічній, правовій, соціальній, освітній, культурній і приватній сферах. Таке дослідження є важливим для розуміння та адаптації соціальних та політичних підходів в умовах конфлікту та сприятиме формуванню більш інклюзивного та стійкого суспільства.

У межах вітчизняної наукової традиції гендерна проблематика займає важливе місце та є предметом дослідження багатьох українських науковців. Зокрема, ґрунтовні напрацювання з цього напрямку представлені у працях В. Агеєва, В. Близнюк, В. Гайденко, Т. Говорун, І. Головашенко, П. Горностая, Л. Заграй, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, Н. Лавриненко, М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Мельник, В. Москаленко, С. Оксамитної, О. Плахотнік, Ю. Саєнка, М. Скорик, М. Ткалич, О. Фоменко, О. Чуйко, Г. Ярманової та ін. У працях таких дослідників, як С. Бем, Т. Говорун, М. Кімел, І. Кльоцина, О. Мітіна, В. Москаленко та С. Оксамитна, гендерні стереотипи інтерпретуються як стійкі, узагальнені уявлення про характерні риси та поведінкові моделі, які приписуються чоловікам і жінкам. Ці уявлення мають культурно обумовлений характер і, як правило, супроводжуються емоційним оцінюванням, що впливає на соціальну взаємодію та гендерну ідентичність особистості.

Згідно з Global Gender Gap Report, що регулярно публікується World Economic Forum, гендерний розрив в Україні у 2022 році становив 29%. Це означає, що при однакових рівнях компетентності та освіти чоловік заробляє 100 грн, тоді як жінка отримує лише 71 грн за аналогічну роботу. У рейтингу гендерного розриву Україна розміщується на 81-му місці серед 147 країн. Аналіз показує, що за минулий рік цей показник в Україні погіршився на 0,7%. Це свідчить, що гендерна нерівність залишається актуальною проблемою для українського суспільства [1].

У період збройного конфлікту спостерігається посилення гендерної нерівності, що зумовлюється зростанням тиску на жінок у сфері побуту та догляду. В умовах війни жінки часто змушені відкладати або повністю відмовлятися від професійної реалізації, зосереджуючи зусилля на забезпеченні життєдіяльності родини. Цей тягар особливо посилюється в тих сім'ях, де чоловіки мобілізовані, загинули або зазнали поранень, що ускладнює соціально-економічне становище жінок та підвищує ризики маргіналізації. В умовах воєнного часу, коли зміни в особистісних якостях та гендерних стереотипах молоді відбуваються під впливом надзвичайних обставин, важливо розуміти їхні наслідки для соціальної адаптації та взаємодії в суспільстві. Просування гендерної рівності становить один із ключових чинників розвитку сучасного суспільства. Аналіз цієї проблематики в умовах збройного конфлікту дає змогу виявити актуальні виклики та напрацювати ефективні механізми їх подолання. Дослідження цих змін дозволяє визначити ключові проблеми, що постають перед молоддю в умовах війни, та розробити стратегії підтримки, спрямовані на збереження психоемоційного благополуччя та розвиток позитивних соціальних установок.

Об'єкт дослідження – особистісні якості та гендерні стереотипи молоді.

Предмет дослідження – трансформація особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни.

Мета дослідження – визначити особливості змін особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни, розробити модель трансформації особистісних якостей та гендерних стереотипів.

Завдання дослідження:

- 1 Проаналізувати теоретичні аспекти трансформації гендерних стереотипів у молоді під час війни
- 2 Проаналізувати теоретичні аспекти формування та трансформації особистісних якостей у молоді під час війни
- 3 Провести емпіричне дослідження трансформації особистісних якостей і гендерних уявлень молоді.
- 4 Розробити модель трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей у молоді під час війни.

Методи дослідження. Було застосовано теоретичні методи: аналіз та узагальнення наукової літератури з теми дослідження, систематизація понять, порівняльний аналіз теоретичних підходів до проблеми; емпіричні методи: методи психодіагностики (опитувальник ціннісних орієнтацій Ш. Шварца, 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела), спостереження, анкетування; статистичні методи: кількісний та якісний аналіз отриманих даних, частотний аналіз, методи описової статистики .

У емпіричному дослідженні взяли участь 34 опитуваних, віком від 18 до 35 років. Опитування проводилося в онлайн форматі за допомогою інструменту Google Forms.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі змін особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни, що дозволяє краще зрозуміти процеси адаптації та трансформації молодого покоління у кризових умовах. Особливу увагу приділено соціально-психологічним чинникам формування нових соціальних ролей та гендерних уявлень у кризовий період.

Практичне значення дослідження. Отримані результати можуть бути використані в роботі психологів, соціальних працівників, педагогів та

фахівців, що працюють із молоддю, для розробки програм психологічної підтримки та формування адаптивних стратегій в умовах війни. Отримані дані можуть бути корисними для фахівців у сфері освіти, соціальної роботи та психологічного консультування при розробці програм підтримки молоді, з урахуванням змін у ціннісних орієнтації, гендерних уявленнях та стратегіях адаптації до умов кризових ситуацій.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні положення дипломної роботи були представлені й отримали позитивну оцінку на науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів «Тиждень науки» (м. Запоріжжя, квітень 2025 р.). Також було використано матеріали на онлайн міні-лекції до Всеукраїнського дня психолога на тему «Гендерна ідентичність та сексуальність : сучасний підхід у психології».

Публікації. За результатами дослідження опубліковані 2 тези доповідей конференцій на теми «Трансформація гендерних стереотипів у молоді під час війни», «Language of resistance: the role of gender in war- related propaganda and media coverage» (Тиждень наук, 2025).

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглядаються теоретичні аспекти досліджуваної проблеми. Другий розділ присвячений емпіричному аналізу змін особистісних якостей і гендерних стереотипів у молоді. У третьому розділі представлено розроблену модель трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей у молоді під час війни.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ І ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

1.1 Особливості вивчення трансформації гендерних стереотипів у молоді під час війни у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів

Вперше, в науковий обіг поняття стереотипу було введено У. Ліппманом в праці «Суспільна думка», де стереотип розглядається як спрощене уявлення, яке не відображає особистий досвід людини. Досить вагомі фігури в західній психології А. Адлер, Е. Фромм та К. Хорні, в свою чергу, пов'язують стереотипізацію з персоніфікаціями, що містять в собі індивідуальні образи себе або іншого і не завжди відповідають реальності. Л. Дууб характеризує стереотип через поняття установки, який є її виразом [2].

Стереотип у психології – це стійке, часто повністю або частково не відповідає дійсності уявлення про щось. Протягом життя у свідомості людини народжується, формується величезна кількість стереотипів. О. Селіванова слушно зауважує, що стереотип – «детермінована культурою, впорядкована й фіксована структура свідомості, фрагмент картини світу, що уособлює результат пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованою стандартною ознакою, матрицею предмета, події, явища.

У вітчизняних дослідженнях (В. Агєєв, О. Мітіна, В. Москаленко, С. Оксамитна) стереотип загалом визначається як судження, відображене у загострено спрощеній й узагальненій формі, яке носить емоційний характер та приписує визначеному класу осіб деякі властивості чи, навпаки, відмовляє їм у цих властивостях. Стереотипи також розглядаються як особливі форми обробки інформації, що полегшують орієнтацію людини у світі [3].

Поняття «стереотип» часто використовують як синонім до таких термінів, як упередження, забобони чи кліше. Аналіз змісту і розвитку

соціальних стереотипів, проведений у дослідженнях В. Агеєва, свідчить про те, що соціальні стереотипи починають формуватися дуже рано в онтогенезі людини - вже з моменту, коли вона починає ідентифікувати себе з певною соціальною групою та усвідомлює себе її членом. Динамічний аспект соціальних стереотипів відображає механізми їх формування і подальшого розвитку, зокрема те, як виникають уявлення про свою групу і про інші соціальні спільноти. В. Москаленко підкреслює, що стереотипізація є важливим процесом у міжособистісному сприйнятті: вона полягає у формуванні образу іншої людини або групи на основі вже існуючих, стійких уявлень, які стосуються, наприклад, гендерних, етнічних чи інших соціальних категорій.

Заслуговує на увагу і когнітивний підхід Г. Теджфела, який пов'язував стереотипність з процесом пізнання, як такого, зокрема з процесом категоризації. Ця ідея відбивається в їх сумісній роботі з Д. Тернером, де вони говорять про диференціацію та групову ідентифікацію, як про взаємопов'язані процеси. Схожі погляди на процес категоризації мав Б. Поршнєв, він вважав виокремлення двох полюсів «Ми» та «Вони» рушійною силою соціальної ідентифікації, категоризації та, в цілому, стереотипізації [4].

Ідентичність – це уявлення особистості про себе, яке формується через взаємодію з соціальним середовищем. Процес ідентифікації, тобто ототожнення себе з певними соціальними групами, цінностями чи ролями, є центральним механізмом у формуванні ідентичності.

У період воєнного конфлікту молодь опиняється в умовах руйнування усталених соціальних норм і цінностей, втрати звичних форм соціальної підтримки та необхідності самозахисту, що може зумовлювати підвищення рівня психологічного напруження, розвиток тривожних станів і виникнення відчуження від соціального середовища. У таких трансформованих умовах можливе переосмислення та зміна соціальних ролей молоді, яка часто

виявляється залученою до військової служби, волонтерських ініціатив або змушена адаптуватися до нових, нестабільних соціальних реалій.

Війна справляє суттєвий вплив на соціальні процеси, змінюючи структуру суспільства, канали комунікації та механізми соціальної взаємодії. Наслідком цього є фрагментація соціального простору, трансформація економічних і культурних засад, а також дезінтеграція традиційних інституцій, що виконували функції соціалізації. Заклади вищої освіти, родинне середовище та інші ключові соціальні інститути, які забезпечують соціалізацію студентської молоді, зазнають суттєвих змін унаслідок деструктивних процесів, спричинених війною.

Крім того, відбувається переоцінка суспільних пріоритетів: підвищується значення питання безпеки, виживання та колективної мобілізації, тоді як теми самореалізації, здобуття освіти й професійного становлення часто відходять на другий план. Для молоді це означає не лише необхідність адаптації до змінених умов, а й посилення особистої відповідальності за власну соціальну активність і залучення до процесів відновлення суспільства.

Окремої уваги заслуговує трансформація ціннісних орієнтацій студентської молоді. Зокрема, зростає значущість патріотичних настанов, готовності до взаємодопомоги та проявів соціальної солідарності. Водночас у частини молоді може формуватися критичне ставлення до соціальних інституцій, що демонструють неефективність в умовах кризової ситуації [5].

О. Черьомухіна у своєму дослідженні аналізує психологічний досвід молоді під час війни, їхні міграційні плани та самореалізацію. Вона зазначає, що війна змусила молодь переосмислити свої цінності та життєві пріоритети, що вплинуло на формування їхньої ідентичності. У воєнний час у молодих людей спостерігаються гострі емоційні реакції на те, що відбувається, надмірне збудження, страх, перепади настрою, істерики тощо. У молоді, що перебуває далеко від бойових дій, формується почуття провини. Молодь намагається триматися. За даними опитування «Підлітки та їхнє життя» [3],

для підлітків бути стійкими зараз – це: бути сильними, витривалими (14%), бути психологічно, морально витривалими (14%), вірити в себе, бути впевненими в собі (14%), не падати духом (14%), не панікувати, зберігати спокій (12%). У цій складній ситуації формування емоційної стійкості молоді вкрай необхідне. Це не тільки допоможе молодим людям швидше справлятися з негативним досвідом, переживаннями, а й навчить їх швидше адаптуватися до нових реалій і сприймати труднощі як тимчасові [6].

М. Дроздова у своєму дослідженні динаміки ідентичності молоді в умовах російсько-української війни зазначає, що на початку війни домінує особистісна ідентичність, тоді як у процесі тривалого конфлікту зростає значущість соціальної ідентичності. Це свідчить про активізацію процесів ідентифікації з соціальними групами та національними цінностями.

У статті представлено результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення динаміки особистісної і соціальної ідентичності української молоді в умовах повномасштабної війни. Дослідниці зосередилися на зміні життєвих стратегій, психологічному стані та самоідентифікації молодих людей, зокрема через питання «Ким я був/була до війни?».

У межах аналізу особистісної ідентичності респонденти виокремили три основні групи відповідей:

1. Конкретні особистісні характеристики (26,6%), серед яких:
 - Унікальні риси особистості (10,7%) – «наївна», «життєрадісний», «вільна», «егоїстка», «творча» тощо.
 - Втрачена ідентичність (9,5%) – риси, які внаслідок війни втратили значення або були переосмислені, зокрема аполітичність, невизначена національна приналежність, байдужість до мовного чи громадянського питання
2. Абстрактні особистісні характеристики – 12,6%
3. Демографічні характеристики – 6,5% (ідентифікація себе за статевою або віковою ознакою [7].

Ці результати демонструють, що війна стала не лише кризовим, а й трансформаційним досвідом, унаслідок якого молоді люди почали по-іншому оцінювати свої риси, ролі та значення в суспільстві.

Дослідження також виявило зміну акцентів між особистісною та соціальною ідентичністю. Так:

- У звичайних умовах та на початковому етапі війни домінувала особистісна складова.

- У період тривалої війни соціальна ідентичність (етнічна, політична, професійна належність, статус здобувача освіти тощо) набула більшого значення.

- Показники «Я-майбутнього» демонструють баланс між важливістю особистісного й соціального компонентів, що вказує на переосмислення себе не лише як індивіда, а і як частини колективу, суспільства, нації.

- Спостерігається також зростання національної свідомості, що є відповіддю на зовнішню загрозу та сприяє консолідації особистісної і соціальної ідентичності.

Ці висновки є особливо цінними у контексті нашого подальшого дослідження, присвяченого трансформації гендерних стереотипів та формуванню особистісних якостей у молоді. У майбутньому ми розглянемо, які саме риси особистості – зокрема в контексті гендерних ролей – переосмислюються або набувають нового значення у воєнний час. Таким чином, результати можуть слугувати емпіричною основою для порівняння змін у системі особистісних якостей під впливом зовнішніх кризових факторів.

К. Пісоцька та Є. Бурмистрова підкреслюють, що війна стимулює формування національної ідентичності молоді через ідентифікацію з українськими традиціями, мовою та культурою. Вони також зазначають, що освітні інституції відіграють важливу роль у цьому процесі, сприяючи зміцненню патріотичних почуттів та національної самосвідомості.

С. Бойко акцентує увагу на тому, що формування національної ідентичності української молоді в умовах війни відбувається через осмислення історико-культурного спадку та національних процесів, що накладається на сучасний соціокультурний простір. Це сприяє утвердженню спільного соціокультурного простору, заснованого на ціннісних домінантах національної ідентичності [8].

Врахування процесів ідентифікації та трансформації ідентичності є важливим для розуміння формування особистісних якостей молоді в умовах війни. Ці процеси впливають на розвиток таких рис, як відповідальність, самодисципліна, адаптивність та психологічна витривалість. Застосування біхевіористичного підходу дозволяє дослідити, як зовнішні стимули та соціальні очікування впливають на поведінку та формування ідентичності молоді.

Аналізуючи наявну інформацію, можна дійти висновку, що гендерні стереотипи мають переважно соціальну природу, оскільки формуються під впливом суспільних норм, культурних уявлень та соціалізації індивіда. Вони є частиною ширшої системи соціальних ідентичностей, які визначають очікувану поведінку, ролі та статуси жінок і чоловіків у конкретному культурному контексті. Таким чином, гендерна ідентичність також формується не лише на основі біологічної статі, а й у взаємодії з домінантними соціальними установками, що зумовлюють як самосприйняття особистості, так і її поведінку в соціальному середовищі. Вони формуються в контексті соціуму та реалізуються через механізми соціалізації, які визначають очікування щодо поведінки представників різних гендерів. Як частина соціального середовища, індивід засвоює ці очікування, що зумовлює формування усталених моделей поведінки для чоловіків і жінок. Відхилення від цих моделей часто спричиняє неприйняття або санкції з боку соціального оточення. У подальшому розглянемо класифікацію стереотипів, поглибимо аналіз гендерного компонента цих уявлень, а також застосуємо

концепцію фреймів як інструмент для інтерпретації змін у сприйнятті гендерних ролей.

У межах теоретичного обґрунтування враховуємо класифікації стереотипів, запропоновані В. Панферовим та А. Реаном. За Панферовим, стереотипи поділяються на три основні класи: антропологічні, соціальні та етнонаціональні. А. Реан доповнює цю систему, виокремлюючи соціально-рольові, експресивно-естетичні та вербально-поведінкові стереотипи (при цьому зберігаються категорії антропологічних та етнонаціональних). Отже, такі групи соціально-перцептивних стереотипів:

Антропологічні стереотипи проявляються, коли оцінка внутрішніх, психологічних якостей людини залежить від її антропологічних характеристик, тобто особливостей фізичного вигляду.

Етнонаціональні стереотипи виявляються у тому випадку, коли психологічне сприйняття індивіда формується через його належність до певної нації, раси або етнічної групи.

Соціально-статусні стереотипи полягають у залежності оцінки особистісних рис людини від її соціального статусу.

Соціально-рольові стереотипи проявляються у тому, що оцінка особистості визначається соціальною роллю, яку вона виконує, та пов'язаними з цією роллю функціями.

Експресивно-естетичні стереотипи базуються на впливі зовнішньої привабливості: чим більш привабливою є зовнішність, тим позитивнішими рисами наділяють індивіда.

Вербально-поведінкові стереотипи пов'язані з оцінкою особистості на основі зовнішніх комунікативних проявів – мови, міміки, пантоміміки та інших невербальних ознак.

У контексті трансформації гендерних ролей в умовах війни гендерні стереотипи набувають особливої ваги. Традиційні уявлення про соціальні ролі чоловіків і жінок часто активізуються у періоди збройних конфліктів: чоловіки сприймаються як природні захисники та воїни, тоді як жінкам

приписується роль берегинь домашнього простору. Однак сучасні українські реалії демонструють тенденцію до переосмислення цих стереотипів. Залучення жінок до військової служби, волонтерських ініціатив і процесів ухвалення рішень у кризових умовах поступово змінює уявлення про «традиційно» жіночі та чоловічі ролі. Зокрема, у дослідженнях BBC Media Action наголошується на доцільності репрезентації жінок у нетипових соціальних та професійних ролях для протидії усталеним стереотипним образам. Таким чином, теоретичне підґрунтя даного дослідження спирається на класифікацію гендерних стереотипів і аналіз того, як екстремальні соціальні обставини сприяють їхньому закріпленню або трансформації.

У цій роботі більш детально розглянемо саме гендерні стереотипи, оскільки вони суттєво впливають на суспільну динаміку, розподіл ролей і можливостей чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи формуються під впливом історичних, культурних та соціальних чинників, і в умовах війни вони можуть як посилюватися, так і трансформуватися.

Дослідниця питання гендеру та ідентичності Л. Павлюк трактує гендерні стереотипи як стабільні уявлення про риси, особливості, можливості та поведінку чоловіків та жінок. Стереотипи вона пов'язує з гендерними ролями (як певні спеціалізації статі), засвоєними через систему культурних норм. Стосовно гендерних стереотипів, то вони функціонують як стандартизовані уявлення про модель поведінки чоловіка та жінки. На думку І. Калабахіної, «гендерні стереотипи – це уявлення про норми поведінки чоловіків і жінок»

Зарубіжні вчені, досліджуючи гендерні стереотипи, висловлюють різні міркування стосовно цієї проблеми: одні представляють, гендерні стереотипи у схематичному спрощено-узагальненому вигляді персональних характеристик осіб чоловічої і жіночої статі, інші ж акцентують увагу на соціостатевих стосунках, висловлюючи думку про те, що гендерні стереотипи – це створені суспільством категорії маскулінності та фемінності [9].

Отже, у межах нашого дослідження концепцію гендерних стереотипів доцільно застосовувати як аналітичну рамку для вивчення уявлень молоді про характерні риси, особливості, можливості та соціально схвалювану поведінку чоловіків і жінок. Це дозволить виявити відмінності у сприйнятті того, що вважається «нормальним» або прийнятним для представників кожної статі, а також простежити динаміку змін цих уявлень під впливом умов воєнного часу. Подальше осмислення зазначених аспектів буде здійснено через концепцію фреймів, яка надасть інструментарій для аналізу змісту соціальних очікувань та контекстів їх формування.

Гендерні стереотипи в дослідженнях С. Бем, Т.В. Говорун, М.Кіммела, І.С. Кльоциної, О.В. Мітіної, В.В. Москаленко, С.М. Оксамитної визначаються як культурно зумовлені, спрощені та стійкі уявлення про поведінкові моделі та риси характеру чоловіків і жінок, які мають емоційну забарвленість. Ці стереотипи значною мірою впливають на формування гендерно-рольового репертуару індивіда та на його поведінкові реакції, регулюючи соціальні взаємодії та сприйняття соціальних ролей у відповідному контексті..

Дослідники виокремлюють кілька основних груп гендерних стереотипів, що відображають нормативні уявлення про «належну» поведінку, риси характеру та соціальні ролі чоловіків і жінок. Серед них найбільш поширеними є:

- 1) Стереотипи маскулінності та фемінності, які формують уявлення про типові соматичні, психологічні та поведінкові характеристики, притаманні представникам тієї чи іншої статі. У рамках цих стереотипів чоловіків традиційно наділяють рисами компетентності, домінантності, агресивності, самовпевненості, раціональності та емоційної стриманості. Натомість жінки розглядаються як більш пасивні, емоційні, залежні, турботливі та ніжні.

Наукові дослідження фемінності не визнають зумовлення соціокультурних характеристик та процесів біологічними відмінностями:

фемінність не стільки природна, скільки сконструйована з дитинства і є протилежністю маскулінності. Оскільки маскулінні риси (стійкість, сміливість, самодостатність) мають цінність для всіх людей, звідси походить радикальна позиція у витлумаченні сутності фемінності: вона полягає у встановленні для жінок обмежень, що корисні та приємні чоловічому загалу. Фемінність (укр. Жіночність) – це сукупність психологічних, соціальних та культурних характеристик, які суспільство традиційно асоціює з жіночністю. Характеризується як “пасивно-відтворюючий початок, що проявляється в експресивних особистісних характеристиках (залежність, піклування, тривожність, низька самооцінка, емоційність). Маскулінні характеристики зазвичай протиставляються фемінним. Стереотипи професійної діяльності чоловіків і жінок: традиційною для жінок вважається діяльність обслуговуюча, виконавська; для чоловіків характерна діяльність інструментальна, творча, організаторська, керівна [10].

У межах нашого дослідження поняття фемінності та маскулінності розглядаються не як біологічно зумовлені характеристики, а як соціальні конструкти, що формуються в процесі соціалізації. Такий підхід дозволяє проаналізувати не стільки природні відмінності між статями, скільки уявлення, очікування та ставлення індивідів до цих гендерних моделей, а також те, як особистість ідентифікує себе у межах домінантних соціокультурних норм.

Особливу увагу приділено тому, як маскулінні та фемінні риси репрезентуються у свідомості молоді, які ролі, риси та поведінкові патерни вважаються «прийнятними» для чоловіків і жінок, а також як ці уявлення трансформуються в умовах війни. Такий підхід є доцільним для дослідження гендерних стереотипів, самооцінки та механізмів ідентифікації, що є актуальними в умовах соціальних змін і кризи.

2) Щодо стереотипів професійної діяльності дослідження І.С. Кльоциної показують, що у стереотипному уявленні маскулінності фіксуються “активно-творчі” характеристики, інструментальні риси

особистості, такі як активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства.

М. Кімел, видатний соціолог, у своїх дослідженнях підкреслює, що на найвищих рівнях управління державними установами та великими корпораціями існує так званий «гомосоціальний світ». Це середовище, переважно сформоване чоловіками, що ускладнює жінкам доступ до високих посад. Вони стикаються з численними бар'єрами, серед яких:

- Завищені вимоги до кандидатів: Часто висуваються критерії, які не є суттєвими для виконання професійних обов'язків, але обмежують можливості жінок.
- Сексуальні переслідування на робочому місці: Неприйнятна поведінка, яка створює небезпечне та ворожнече середовище для жінок.
- Професійна дискримінація: Упереджене ставлення, яке перешкоджає кар'єрному росту жінок та їхньому рівному доступу до можливостей.
- Статеві стереотипи: Суспільні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» ролі, які обмежують сприйняття здібностей та потенціалу жінок у професійній сфері [11].

Зазначені теоретичні положення формують основу для емпіричного дослідження, зокрема при розробці анкет і опитувальників. Метою є виявлення того, наскільки подібні стереотипні уявлення залишаються стабільними в умовах воєнного часу або, навпаки, зазнають трансформації. Особливу увагу буде приділено аналізу змін у сприйнятті професійної придатності жінок і чоловіків, готовності молоді до перегляду традиційних уявлень про «жіночі» та «чоловічі» професії, а також рівня толерантності до відхилення від усталених гендерних норм у сфері праці.

3) Стереотипи щодо поєднання сімейних і професійних ролей відповідно до статі відображають традиційне уявлення про гендерний розподіл сфер діяльності. Відповідно до цих стереотипів, чоловікам приписується провідна роль у професійній сфері, тоді як жінкам – у сімейно-

побутовій. «Нормальний» чоловік, згідно з цими уявленнями, прагне до кар'єрного зростання, професійного самоствердження та фінансової стабільності. У той же час «нормальна» жінка орієнтована на створення сім'ї, народження та виховання дітей, ведення домашнього господарства.

У рамках даного дослідження ця інформація буде використана для розробки інструментарію (зокрема – анкетних запитань), що дозволить виявити актуальність подібних уявлень серед молоді та дослідити, чи зазнали ці стереотипи трансформації в умовах війни. Зміна соціального контексту, зокрема активне залучення жінок до волонтерства, ЗСУ чи лідерських позицій, може слугувати каталізатором перегляду традиційних уявлень про ролі жінок і чоловіків. Дослідження цих уявлень допоможе виявити, наскільки молодь готова до подолання гендерної поляризації у сфері сімейних і професійних ролей

4) Стереотипи зовнішності чоловіків і жінок стосуються нормативних приписів щодо зовнішнього вигляду за гендерною ознакою та критеріїв привабливості. Зовнішність у житті сучасної людини є дуже важливим й обов'язковим компонентом її існування. Зовнішність є сукупністю анатомічних, функціональних та соціальних ознак людини, доступних конкретно-чуттєвому відображенню.

Важливу роль при оцінці зовнішньої привабливості відіграє ступінь відповідності зовнішності домінуючим стандартам краси. Власний тілесний образ, а саме, такий важливий компонент, як зовнішність, може значно впливати на очікування людини відносно успішності або неуспішності майбутньої взаємодії, та на її реальну поведінку по відношенню до інших людей [12].

У межах дослідження на тему «Вплив війни на формування особистісних якостей і гендерних стереотипів у молоді», стереотипи зовнішності чоловіків і жінок не розглядатимуться як пріоритетний об'єкт аналізу, оскільки вони мають обмежену релевантність щодо заявленої проблематики.

Попри те, що уявлення про зовнішню привабливість дійсно є складовою гендерної соціалізації, ці уявлення переважно відносяться до естетичних і культурно-нормативних аспектів, а не до ключових особистісних характеристик, що активізуються або трансформуються в умовах соціальної напруги, зокрема війни. Такі стереотипи не мають безпосереднього зв'язку з розвитком життєстійкості, емпатії, лідерських якостей, самооцінки чи змін у ставленні до гендерних і соціальних ролей.

Крім того, зовнішність як соціальний конструкт, хоч і впливає на самосприйняття, не є провідним чинником адаптації особистості до екстремальних умов воєнного часу, на відміну від психологічних ресурсів або змін у соціальній ролі. У фокусі даного дослідження перебувають саме ті гендерні уявлення, які впливають на поведінку, соціальну активність, кар'єрні орієнтації та цінності молоді в умовах війни.

Таким чином, розгляд стереотипів зовнішності не забезпечує додаткової евристичної цінності для розуміння основної теми дослідження і не буде включений до його структури.

У вітчизняній науці проблематика гендеру висвітлюється у працях низки дослідників, які зробили вагомий внесок у розвиток гендерної теорії, психології та соціології. Серед них слід відзначити В. Агеєва, В. Близнюк, В. Гайдено, Т. Говорун, І. Головашенко, П. Горностая, Л. Заграй, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, Н. Лавриненко, М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Мельник, В. Москаленко, С. Оксамитну, О. Плахотнік, Ю. Саєнка, М. Скорик, М. Ткалич, О. Фоменко, О. Чуйко, Г. Ярманову та інших. За визначенням А. Кириліної, стереотип – це думка, яка в загострено спрощеній і узагальненій формі приписує певному класу осіб певні властивості або, навпаки, відмовляє їм в них. Стереотипи – це особливі форми сприйняття інформації, що орієнтують людину в навколишньому середовищі. Ознаки, що містяться в стереотипах, використовуються мовцями для оцінки належності предметів до того чи того класу і приписування їм певних характеристик [13].

Гендерна проблематика на сьогодні набуває значної актуальності в межах сучасних соціокультурних практик, активно репрезентується у медіапросторі, зокрема в соціальних мережах, і стає предметом численних публічних дискусій. У західноєвропейському культурному контексті спостерігається криза традиційних моделей гендерної ідентичності, що зумовлює виникнення нових соціокультурних викликів, з якими стикається сучасна особистість.

Поступова еволюція уявлень про гендерні ролі супроводжується змінами у соціальних сценаріях, моделях поведінки та механізмах соціальної і емоційної самореалізації жінок і чоловіків у контексті XXI століття. Такі трансформації відображаються не лише на індивідуальному рівні, а й суттєво впливають на структуру соціальних відносин, формуючи нові уявлення про норми, очікування та можливості самовираження в гендерному вимірі [14].

Гендерні стереотипи – це культурно зумовлені, поширені в суспільстві узагальнені уявлення або переконання про характерні риси, поведінкові моделі та соціальні ролі, притаманні особам різних гендерів. Вони тісно пов'язані з поняттям гендерних ролей, що включають нормативні очікування щодо поведінки чоловіків і жінок у різних соціальних контекстах. Такі стереотипи виконують функцію підтримки й відтворення традиційних гендерних ролей, фіксуючи у свідомості суспільства певні моделі «належної» поведінки. Унаслідок цього вони стають інструментом закріплення гендерної нерівності, обмежуючи особистісний вибір, професійні перспективи та соціальну мобільність індивідів залежно від їхньої статі. Щоб глибше зрозуміти механізми закріплення таких уявлень у суспільній свідомості, варто звернутися до теорії фреймів, що пояснює, як вибіркове подання інформації формує сприйняття реальності.

За Гоффманом, концептуальні фрейми – це способи організації досвіду, що структурують індивідуальне сприйняття суспільства. Практика фреймінгу передбачає конструювання соціального феномену – за допомогою медіа, політичних або соціальних рухів, політичних лідерів.

Фрейм, за Е. Гоффманом, означає принципи організації події, перспектива його сприйняття, обумовлена формальним визначенням ситуації, з урахуванням того, що учасники взаємодії, як правило, розпізнають драматургію: «реальну дійсність» і «реальність понарошку». Кадр не заданий, а знаходиться в динамічному стані. Іноді фрейм є с фабрикованими: спеціально спрямований на те, щоб ввести деяких учасників взаємодії в оману. Фрейми розрізняються за ступенем організації: одні представляють собою сформувалася систему установ і правил, інші – лише задають «саме загальне розуміння, певний підхід, перспективу», але в будь-якому випадку вони дозволяють розпізнавати *сенси* того, що відбувається [15].

Уявлення про «нормативну» поведінку чоловіків і жінок не виникають спонтанно, а є результатом системного соціального трансливання. Впродовж тривалого часу соціум формує й підтримує стандартизовані моделі поведінки, які закріплюються через виховання, освіту, традиції та, зокрема, медіадискурс. Засоби масової інформації виступають одним із провідних інструментів репродукції гендерних стереотипів, оскільки саме через публічну мову, образи, сюжети та ролі, які демонструються у ЗМІ, відбувається легітимація певного типу поведінки як соціально прийнятного.

Однак екстремальні соціальні обставини, зокрема війна, можуть спричинити перегляд і трансформацію усталених уявлень. Зміна суспільних потреб, нові форми участі жінок і чоловіків у публічному житті, розширення ролей – усе це зумовлює поступове зрушення у медійному відображенні гендеру. Саме в таких умовах спостерігається переформатування фреймів, через які суспільство інтерпретує маскулінність і фемінність, що й становить наступний предмет аналізу.

Традиційно у військових медіа та усних наративах чоловіки зображуються як хоробрі воїни, тоді як жінки – як жертви, що потребують захисту, або як символи національної гідності. Такий підхід характерний для численних конфліктів, зокрема й для сучасної російсько-української війни. За словами Оелейс та Цзян, основні ЗМІ часто недостатньо висвітлюють роль

жінок у зонах конфлікту, обмежуючи їх образами, які зміцнюють традиційні гендерні ієрархії. Жінки переважно представлені як ті, хто піклується, страждає або змушений тікати, а не як активні учасниці спротиву чи бойових дій.

Е. Вінтерботем у своїх дослідженнях вказує, що гендерні норми формують очікування суспільства щодо ролей обох статей у війні Росії проти України. Образи чоловіків здебільшого пов'язані зі службою в армії, тоді як жінок – із турботою та витривалістю перед обличчям руйнувань. Подібні уявлення впливають не лише на громадську думку, але й на державну політику щодо ролі жінок і чоловіків у війську та громадянському суспільстві [16].

У сучасному медійному дискурсі зберігається акцент на стереотипному образі жінки як матері та берегині домашнього вогнища, відповідальної за виховання дітей і ведення побуту. Проте соціальні й політичні зміни останніх років, зокрема війна, зумовили появу нових гендерних ролей, серед яких все частіше фігурує жінка-воїн, жінка-військовослужбовець, лідерка або фахівчиня певної галузі. У мові ЗМІ почали відображатися професійні риси жінок, однак водночас зберігається уявлення про керівні посади як «чоловічу» сферу, де жінка-керівниця сприймається радше як виняток, ніж норма.

Такі трансформації свідчать про динамічні зміни в межах гендерного концептуального простору, де відбувається перегляд і перерозподіл традиційних ролей між чоловіками та жінками. Традиційна дихотомія, що асоціює чоловіків з активністю, ініціативністю та раціональністю, а жінок – з пасивністю, чуттєвістю та підпорядкуванням, усе ще простежується в мас-медіа, що підтверджується дослідженнями О. Вороніної, Т. Данильченко, А. Кириліної, О. Кісь, Н. Малишевої, Т. Рябової та інших.

На думку В. Слінчука, гендерні стереотипи у ЗМІ можна поділити на традиційні, актуалізовані та новітні мовні утворення, які сформувалися під впливом суспільних змін і нових ціннісних орієнтирів. Аналіз цих

стереотипів є важливим інструментом для виявлення механізмів не лише їхнього відтворення, а й впливу на масову свідомість. Саме тому медіа простір залишається перспективним об'єктом для подальших наукових досліджень у галузі гендерної проблематики [17].

У межах даного дослідження класифікація гендерних стереотипів у мові ЗМІ (зокрема, поділ на традиційні, актуалізовані та нові мовні утворення з В.Слінчук) не буде об'єктом окремого аналізу. Замість цього акцент робиться на вивченні соціального чинника як ключового у формуванні й трансформації гендерних уявлень. Основну увагу зосереджено не на медіапрактиках як таких, а на суспільному сприйнятті ролей жінок і чоловіків у контексті змінених соціальних умов, зокрема війни. Такий підхід дозволяє дослідити стереотипи не лише як відображення у дискурсі, а насамперед як сталі уявлення, які впливають на самоідентифікацію, соціальні ролі та особистісні орієнтації молоді.

Г. Ковальова аналізує образи жінок у традиційних і нових медіа: 1) «гарна жінка, жінка-модель» (образ сформовано на основі вербальної та візуальної інформації; 2) «ділова жінка, жінка-професіонал» (образ представлений через біографічні матеріали та інтерв'ю з відомими жінками); 3) «щаслива жінка» (образ щасливої жінки в особистому житті, створений за допомогою текстів про щасливе кохання, гармонійні взаємини в шлюбі); 4) «секс-символ» (образ жінки, наділеної красою, елегантністю, сексапільністю); 5) «дружина-мати» (образ жінки, пов'язаний з родиною, вихованням дітей, домашньою роботою).

Л. Кім класифікує гендерні стереотипи за групами: гендерні стереотипи мужності та жіночності; гендерні стереотипи, пов'язані з закріпленням певних соціальних ролей у сімейній, професійній та інших сферах; гендерні стереотипи, які відображають відмінності між жінками та чоловіками щодо їхньої професійної діяльності. Перша група гендерних стереотипів містить поняття жіночності та мужності, відображає соціальні уявлення про те, якими традиційно повинні бути чоловіки та жінки, які риси характеру їм

притаманні. До другої групи належать гендерні стереотипи, пов'язані з їхніми соціальними ролями. Третя група охоплює гендерні стереотипи, пов'язані з відмінностями між чоловіком та жінкою у професійній сфері, поділяючи професії на власне «чоловічі» та «жіночі».

Т. Кравець пропонує описувати гендерні стереотипи в такій послідовності: з'ясувати роль чоловіка та жінки у внутрішньому соціальному просторі – родині; окреслити стереотипи їхньої сексуальної поведінки, яка пов'язана з ознакою природної статі; визначити зовнішні ознаки й риси характеру; проаналізувати соціальні ролі чоловіка та жінки. Більшість сучасних українських ЗМІ дотримується стереотипного висвітлення суспільних ролей чоловіків і жінок, протиставлених одне одному за інтересами й рисами характеру. Журналісти уживають газетні штампи «сильна стать», «сильна половина людства» щодо чоловіків, а стосовно жінок – «слабка стать», «слабка половина людства» [18].

Загальна закономірність стереотипізації полягає, на думку Л. Ставицької, в тому, що чоловіків сприймають як незалежних, активних, сміливих; про жінок же говорять як про боязливих, залежних, чуттєвих. «Чоловіки стереотипізуються такими характеристиками: цінність чоловіка визначається його заробітком та успішністю на роботі; чоловік повинен бути сильним; чоловіки є красномовними ораторами; чоловік повинен бути освіченим і компетентним фахівцем; приховувати свої почуття й розв'язувати проблеми без сторонньої допомоги»/ Дослідниця також визначає основні гендерні стереотипи жінок, призначення яких – це родина, діти, а не кар'єра. Жінок вважають менш цінними працівниками й менш успішними керівниками. «Стереотипізовані концепти фемінності та маскулінності є у кожній культурі, їм відводиться суттєвий простір в обрядах, фольклорі, міфологічній свідомості, “наївній картині світу”, масовій свідомості» [17].

Аналіз медіаконтенту національних та регіональних засобів масової інформації України свідчить про наявність гендерного дисбалансу, що

проявляється як у збереженні сексистських елементів, так і в недостатньому представництві жінок у якості експерток або героїнь публікацій. Зокрема, як зазначається у результатах відповідного моніторингу, «у національних і регіональних ЗМІ України надалі виходять матеріали з ознаками сексизму та гендерних стереотипів, урівноважене представництво чоловіків і жінок в медіаконтенті не дотримано».

Дослідження репрезентації жінок у національних ЗМІ за 2021 рік виявило, що експертки були залучені усього в 23% випадків, тоді як чоловіки-експерти – у 77%. Найвищий показник цитування жінок як експерток зафіксовано в публікаціях на політичну тематику – 17,2%. Водночас як героїні жінки найчастіше з'являлися в матеріалах, присвячених шоу-бізнесу (34,9%). Подібна ситуація спостерігається і на рівні регіональної журналістики: у медіа 24 областей жінки виступали героїнями у 27% публікацій, а експертками – у 32%.

Ці дані вказують на збереження традиційних гендерних уявлень у вітчизняному медіапросторі та на недостатню видимість жінок у суспільно значущих темах, що може сприяти відтворенню стереотипних уявлень про роль жінки в суспільстві. Така ситуація актуалізує потребу в системному впровадженні гендерно чутливих підходів у журналістиці як на національному, так і на регіональному рівнях [19].

Сучасні соціальні та політичні події зумовили з'яву нових гендерних ролей, зокрема жінка-воїна, жінки-військовослужбовця. У медіа зосереджено увагу на образі жінки-військовослужбовця, до якої ставляться з недовірою, хоч жінка на рівні з чоловіками виконує бойові завдання: У військових структурах ще діє практика, коли жінкам забороняють долучатися до виконання певних завдань та займати окремі посади. При цьому лише 70 жінок обіймають посади полковників, а жінки-генерала в Україні не було і немає.

Проблема гендерної нерівності особливо гостро постає у секторі безпеки та оборони, де жінки, попри професіоналізм і відповідальність, рідко

мають доступ до керівних посад і часто не користуються належною довірою з боку чоловічого колективу. У цьому контексті показовою є заява колишнього міністра оборони С. Полторака: «В українському війську мають бути рівні права між чоловіками і жінками, адже жінки-військовослужбовці більше відповідальні, ніж чоловіки. Потрібно поважати жінок, і військовослужбовців у тому числі. Я хочу сказати усім присутнім, що якщо буде якась загроза, то військовослужбовець-жінка виконає бойове завдання на такому рівні, як і чоловік [20].

Засоби масової інформації, як потужний канал соціалізації, відіграють важливу роль у формуванні та закріпленні уявлень про гендерні ролі. Мова, образи та сюжети, які транслуються ЗМІ, створюють певні фрейми інтерпретації — через них суспільство сприймає «належну» поведінку жінок і чоловіків. Особливо це актуалізується в умовах воєнного часу, коли відбувається перегляд і переосмислення традиційних ролей, зокрема через активне залучення жінок у військову, волонтерську, управлінську та інформаційну сфери.

У зв'язку з цим, у межах дослідження передбачається з'ясування того, наскільки респонденти помічають трансформацію образів жінок і чоловіків у публічному просторі, та чи впливають зміни в медійному дискурсі на їхнє власне сприйняття гендерних ролей. Питання, що стосуються впливу ЗМІ на формування уявлень про соціальні ролі, можуть бути включені до анкети, зокрема з метою виявлення змін у ставленні до фемінності, маскулінності та прийнятних моделей поведінки у післявоєнному суспільстві.

Фемінізація збройних сил активізувала науковий інтерес до ролі жінок у військовій сфері. Якщо західна академічна традиція почала осмислення цієї проблематики ще з другої половини XX століття, то в Україні гендерні аспекти військової служби отримали наукову увагу лише в 1990-х роках. З того часу спостерігається поступове, але стабільне зростання зацікавлення у вивченні жіночої військової ідентичності.

Медіадискурс сучасної України значною мірою зосереджений на виявленні гендерної нерівності та стереотипів, що гальмують суспільне сприйняття жінки як рівноправної учасниці суспільно-політичних процесів. Незважаючи на зростаючу кількість жінок на керівних позиціях, у політиці й на війні, їм доводиться докладати значно більше зусиль для досягнення визнання. ЗМІ відіграють ключову роль у трансляції соціокультурних уявлень, акцентуючи увагу на зовнішності жінки, сексуалізованих рисах та традиційних ролях, таких як мати чи дружина, водночас нехтуючи її професійною самореалізацією.

Трансформація образу жінки в соціальній рекламі відбувається на міжнародній арені, адже акцентується увага, що жінки України роблять значний внесок у місію ООН, обіймаючи різні посади. Серед них – дві військовослужбовці, які проходять службу у складі національного персоналу місії, дві – у багатонаціональних органах військового управління та одна – у складі Місії України при НАТО [21].

Війни неодноразово спричиняли трансформацію гендерних стереотипів. У 1970–1980-х роках у Франції зросла увага до гендерних стереотипів у контексті соціальних змін і фемінізації професій. Соціальна психологія досліджувала ці процеси міждисциплінарно: Деніз Жоделе вивчала вплив культурного коду на сприйняття жіночих ролей, Монік Віттіг критикувала нормативні уявлення про жіночу ідентичність як соціальну конструкцію, а Ж. Гішар показував, як система освіти закріплює традиційні професійні ролі, обмежуючи жінок. Поширювалися тренінги асертивності для розвитку самостійності жінок. Цей період став важливим етапом у формуванні теоретичних і практичних підходів до гендерної рівності, що вплинуло на європейські соціальні дискурси [22].

Традиційні гендерні ролі в українській сім'ї формувалися століттями під впливом соціокультурних, економічних та політичних чинників. У XIX столітті домінувала патріархальна модель, де чоловік відповідав за матеріальне забезпечення, а жінка — за домашнє господарство й виховання

дітей. Сучасна Україна поступово відходить від цих моделей на користь егалітарних стосунків: жінки активніше реалізуються у професійній сфері, а чоловіки долучаються до виховання та побуту. Цьому сприяють глобалізація, емансипація та зростання освітнього рівня жінок. Водночас традиційні уявлення зберігають значний вплив – більшість населення дотримується патріархальних поглядів на розподіл сімейних ролей. Зокрема, за даними опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (2020), 83 % вважають основним завданням жінки піклування про дім і сім'ю, а 75 % – що чоловік має заробляти гроші. У процесі соціальної трансформації жінки дедалі частіше відмовляються від традиційних ролей і освоюють нові соціальні сфери, поєднуючи різні гендерні моделі поведінки [23].

Формування суспільно активної, всебічно розвиненої особистості значною мірою обумовлюється особистими зусиллями жінки, її прагненням до самовдосконалення та розкриття власного потенціалу. Самореалізація виступає ключовою умовою досягнення життєвого успіху та особистісної гармонії. Ця потреба є внутрішньо притаманною людині, оскільки має глибинне коріння в системі базових людських потреб. З одного боку, вона виникає як результат їх розвитку, а з іншого – впливає на них, визначаючи пріоритети особистості та спрямовуючи її поведінку й активність.

В умовах повномасштабної війни спостерігається суттєве переосмислення традиційних уявлень про гендерні ролі, зокрема – участі жінок у військовій сфері. Дослідження ролі жінок-військовослужбовиць у сучасному збройному конфлікті має важливе значення як у контексті визнання їх внеску в обороноздатність держави, так і з точки зору подолання гендерних упереджень, які історично обмежували їхню участь у силових структурах.

Попри поширені стереотипи, жінки демонструють високий рівень професіоналізму у виконанні бойових завдань, організації тилового забезпечення, медичній допомозі та командній роботі. Їхній досвід не лише свідчить про поступове зникнення меж між «традиційно чоловічими» і

«жіночими» сферами, а й формує підґрунтя для глибших змін у структурі Збройних сил України. Саме участь жінок у бойових діях та пов'язаних із ними завданнях сприяє переоцінці принципів комплектування, підготовки кадрів і гендерної політики в оборонному секторі.

Крім того, оприлюднення історій військовослужбовиць має потенціал психосоціальної підтримки – як для самих учасниць бойових дій, так і для цивільних жінок, які шукають моделі адаптації до складних обставин. Такий досвід зміцнює почуття єдності в жіночих спільнотах та створює підґрунтя для формування нових каналів солідарності та взаємопідтримки.

Внесок у розвиток армії: досвід жінок може стати цінним уроком для реформування та модернізації сил оборони України. Вони можуть привести до вдосконалення системи тренувань військовослужбовців, вдосконалення тактики ведення бойових дій, логістичного та медичного забезпечення тощо; – роль у миротворчих процесах: жінки часто підкреслюють важливість мирного вирішення конфліктів і можуть грати ключову роль у миротворчих зусиллях після завершення бойових дій; – внесок у гендерну рівність: визнання ролі жінок у військових конфліктах сприяє загальним зусиллям забезпечення гендерної рівності в суспільстві. На особливу увагу заслуговує вже існуючий досвід участі жінок у військових конфліктах та широкомасштабних війнах. Практика залучення жінок до безпекових і політичних процесів на міжнародному рівні доводить, що їхня участь сприяє більш стабільному та інклюзивному миру. Таким чином, вивчення і фіксація досвіду українських військовослужбовиць є не лише актом історичної справедливості, а й кроком до стратегічного вдосконалення сектору національної безпеки та утвердження принципів гендерної рівності [24].

Формування гендерних стереотипів через підкріплення та спостереження може обмежувати особистісний розвиток, змушуючи індивідів відповідати очікуванням, які не завжди відповідають їхнім внутрішнім схильностям. Це може призводити до внутрішніх конфліктів, зниження самооцінки та обмеження можливостей самореалізації.

Отже, аналіз трансформації гендерних стереотипів крізь призму історичного зарубіжного досвіду та сучасної української реальності засвідчує складність і багатовимірність цього явища. Соціальні зміни, спричинені збройними конфліктами, стали потужним каталізатором для переосмислення ролі жінки у військовій сфері та суспільстві загалом.

Проте для цілісного розуміння механізмів зміни гендерних уявлень у сучасному суспільстві доцільним є подальший аналіз не лише соціокультурних умов, а й особистісних характеристик індивіда. Саме ці риси – рівень самооцінки, адаптивність, ціннісні орієнтири – відіграють ключову роль у формуванні індивідуального ставлення до гендерних ролей і в подоланні внутрішніх бар'єрів, нав'язаних стереотипами.

Фрейми, які варто дослідити: Фрейм «героя/захисника» – домінує серед чоловіків: мужність, рішучість, готовність до самопожертви; фрейм «дбайливої берегині» – серед жінок: емоційна підтримка, волонтерство, материнство; фрейм «активного громадянина» – новий: молодь бере участь у медіа, ініціативах, волонтерстві; фрейм «жертви» – як тимчасова або хронічна ідентичність, що формує очікування на допомогу.

У наступному розділі буде розглянуто психологічні аспекти особистості, що детермінують рівень сприйняття і трансформації гендерних стереотипів серед молоді.

1.2 Особливості вивчення формування особистісних якостей у молоді під час війни у роботах вітчизняних та зарубіжних авторів

Феномен ідентичності є одним із традиційних об'єктів досліджень соціальних наук, у тім числі психології. Особливої значущості його вивчення набуває у період кризових соціальних явищ, зокрема війн. Дані істориків свідчать, що війни можуть не лише впливати, але й суттєво змінювати соціальні ідентичності, формуючи часом нові їхні типи. Поточна російсько-українська війна, попри увесь трагізм, постає унікальною

«квазіекспериментальною» ситуацією, яка впливає та змінює самосвідомість і окремих індивідів, і цілих соціальних груп нашого суспільства [25].

Якості особистості – складні соціально та біологічно обумовлені структурні компоненти особистості, які вбирають в себе психічні процеси, властивості, утворення, стійкі стани і обумовлюють стійку поведінку особистості в соціальному і природному середовищах. У роботах вітчизняних (О. П. Сердюк, М. М. Сторожук, О. П. Хохліна) та зарубіжних авторів (А. Маслоу, А. Мастен, Г. Тажфел) особистісні якості розглядаються не лише як психологічні характеристики, що визначають поведінку молоді, але й як ключовий компонент формування ідентичності. Зокрема, у контексті війни, коли молодь стикається з глибокими екзистенційними та соціальними викликами, саме такі риси як життестійкість, відповідальність, емпатія, мужність, самоконтроль набувають особливого значення. За висновками дослідників, ці якості сприяють не лише адаптації до стресових обставин, а й формують основу для переосмислення власного «Я», своєї ролі в суспільстві, що, своєю чергою, активізує процеси ідентифікації.

Так, українські дослідники (зокрема, Кікінежді, Білявська, Калінчук) підкреслюють, що в умовах війни молодь проходить інтенсивну фазу формування ідентичності через внутрішнє зміцнення особистісних якостей. Водночас, зарубіжні науковці (А. S. Masten, Н. Tajfel) звертають увагу на універсальність цих процесів у періоди кризових викликів. Таким чином, особистісні якості виступають не ізольованими характеристиками, а органічними складовими цілісної ідентичності, що формуються і проявляються під впливом соціального середовища, у тому числі – в екстремальних умовах війни [26].

Г. Олпорт ввів поняття «риса особистості» як стійкі характеристики, що визначають поведінку індивіда. Він ідентифікував понад 4 500 слів, які описують різні риси особистості. Р. Кеттел розробив факторну модель особистості, виділивши 16 основних факторів, які описують людську поведінку. Кеттел визначив 16 факторів або вимірів особистості: тепло,

міркування, емоційна стабільність, домінування, жвавість, свідомість правил, соціальна сміливість, чутливість, пильність, абстрактність, приватність, побоювання, відкритість до змін, самовпевненість, перфекціонізм та напруженість. Він розробив оцінку особистості на основі цих 16 факторів, названу 16PF. Замість того, щоб ознака присутня або відсутня, кожен вимір оцінюється над континуумом, від високого до низького. Наприклад, ваш рівень тепла описує, наскільки ви тепло, турботливі та приємні до оточуючих. Якщо ви оцінюєте низький показник, ви, як правило, більш віддалені і холодні. Високий бал за цим показником означає, що ви підтримуєте та втішаєте. Г. Айзенк запропонував тривимірну модель особистості, включаючи такі виміри, як екстраверсія-інтроверсія, нейротизм та психотизм. Зокрема, такі риси, як домінантність, емоційна стабільність, відповідальність, самовпевненість, чутливість – часто сприймаються як гендерно-стереотипні (наприклад, домінантність як «чоловіча», чутливість – як «жіноча») [27].

Аналіз трансформації цих рис дозволяє виявити зміни у сприйнятті гендерних ролей, особливо якщо молодь, незалежно від статі, починає демонструвати нові поведінкові моделі (наприклад, зростання відповідальності чи емоційної витривалості серед дівчат, що суперечить традиційним уявленням).

З. Фрейд вважав, що особистість формується через серію психосексуальних стадій, кожна з яких зосереджена на задоволенні від різних частин тіла, і що відповідне вирішення кожного етапу має наслідки для подальшого розвитку особистості. К. Юнг ввів поняття колективного несвідомого та архетипів, підкреслюючи спільні для всіх людей символи та мотиви, які впливають на поведінку та досвід [28].

Л. Виготський підкреслював роль соціального середовища та культурних інструментів у розвитку вищих психічних функцій, включаючи моральні та інтелектуальні здібності. А. Бандура розробив теорію соціального навчання, яка підкреслює, що люди навчаються через

спостереження за поведінкою інших та її наслідками, що важливо для формування моральних та вольових якостей. К. Двек вивчала мотивацію та самосприйняття, зокрема концепцію «мислення зростання», яка підкреслює, що інтелектуальні та особистісні якості можуть розвиватися через зусилля та навчання [29]. В нашому дослідженні ми будемо спиратися на прояв особистісних якостей у соціумі, тобто оцінку поведінки з оглядом на існуючі очікування про неї.

У контексті вивчення особистісних якостей молоді в умовах війни особливу увагу варто приділити таким ключовим аспектам, як життестійкість, емпатія, лідерські якості, та ціннісні орієнтації. Життестійкість (resilience) досліджувалась у працях Е. Вернер і Р. Сміт, які вивчали здатність дітей протистояти впливу стресових чинників, а також у концепції «смиислової згуртованості», запропонованій А. Антонівські, що пояснює внутрішній ресурс подолання труднощів через надання сенсу життєвим подіям. Емпатія як здатність до співпереживання розкривається у теорії емпатичного слухання К. Роджерса, у дослідженнях емоційного інтелекту Д. Гоулмана, а також у нейропсихологічному підході С. Барон-Коена. Лідерські якості розглядалися у контексті трансформаційного лідерства, запропонованого Дж. Бернсом, та в моделі, що поєднує трансформаційний і транзакційний підходи, розробленій Б. Басом. Питання самооцінки висвітлювалися у працях В. Джеймса, який заклав основи поняття «Я», М. Розенберга, автора шкали самооцінки, та А. Бандури, який запропонував концепцію самоефективності як віри в особисту здатність досягати цілей. У сфері ціннісних орієнтацій вагомими є класифікація цінностей М. Рокіча, модель універсальних цінностей Ш. Шварца, а також ідеї В. Франкла щодо переоцінки життєвих пріоритетів у контексті переживання глибоких екзистенційних криз. Таким чином, формування особистісних якостей є предметом дослідження різних наукових шкіл, що підкреслює актуальність цієї теми та необхідність подальшого вивчення впливу зовнішніх обставин на розвиток особистості.

Соціально-психологічний портрет будь-якого індивіда можна скласти на основі аналізу наступних компонентів: темперамент; характер; навички та вміння; рівень інтелекту; емоційність; вольові якості; комунікабельність; рівень самооцінки; ступінь самоконтролю. Залежно від їх впливу на соціальну адаптацію, соціалізацію, комунікацію та стосунки: позитивні, негативні, фахові та інше [30].

Отже, формування особистісних якостей відбувається під впливом біологічних, психологічних та соціальних факторів. Зокрема, гендерні стереотипи та очікування суспільства відіграють значну роль у розвитку певних рис характеру, які традиційно вважаються «жіночими» чи «чоловічими».

Сучасна психологія у контексті «генези здійснення особистості» акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови і самотворення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями

Процес соціалізації, тобто засвоєння індивідом норм, цінностей та ролей суспільства, є ключовим у розвитку особистісних характеристик. Гендерна соціалізація визначає, як індивід сприймає та виконує ролі, очікувані від нього як від чоловіка чи жінки. Цей процес починається з дитинства і триває протягом усього життя, формуючи уявлення про те, яка поведінка є прийнятною для кожної статі [31].

Гендер як системотвірна ознака набуття особистістю ідентичності є важливим чинником національного розуміння буття юнаками та дівчатами, їх егалітарного життєздійснення (М. Богачевська-Хом'як, М. Боришевський, Т. Говорун, І. Кон, В. Кравець, Л. Кобелянська, В. Татенко, Т. Титаренко та інші учені). Теоретико-методологічну основу склали загальнонаукові принципи цілісності, активності, розвитку особистості в діяльності, базові положення психологічної науки із залученням теорій та даних філософії, фемінології, гендерології у зв'язку з міжгалузевим характером проблеми

(С. Павличко, О. Забужко, Н. Зборовська, Н. Кобринська, Л. Смоляр та ін.); свідомого і несвідомого в життєдіяльності людини, що продукується у певному етносоціальному оточенні, ментальної рефлексії статевої належності (С. Бовуар, К. Горні, К. Естес, В. Куєвда, А. Менегетті, К. Мілет, Н. Ходороу, М.-Л. Чепа, Б. Фрідан), а також гуманістичної спадщини педагогічної думки (Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, М. Пирогов, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Одним із чинників, що впливають на формування вторинності образу жінки, є, на думку гендерних дослідників той тип поділу праці, що чітко визначеним чином закріпив у культурі низку характеристик, що мають стосунок до статі. На чоловіка тут покладено активність, пов'язану з продуктивною працею, а на жінок - із забезпеченням відтворення робочої сили, тобто умов із підтримання життя. Такий поділ праці призвів до того, що жінка «відсувається» за межі суспільної сфери. Вона виконує те, що приховано, що «ніхто не бачить», що призначене для внутрішнього вжитку, що необхідне, але вторинне. Цей вид праці не враховується суспільством як реально значущий, і жінка як його носій набуває нижчого статусу, ніж чоловік.

Тож, особистісні якості формуються під впливом соціальних норм і культурних традицій, які визначають очікувані ролі та поведінку для чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи не лише обмежують особистісний розвиток, але й створюють бар'єри для професійної самореалізації.

Традиційні стереотипні гендерні риси:

- Жіночі: емпатія, чутливість, турботливість, поступливість.
- Чоловічі: самостійність, рішучість, агресивність, лідерство.

Досліджувати наскільки сталими залишаються ці стереотипи та уявлення про чоловіків за жінок в сучасному світі чи зазнали деяких змін ми будемо у нашому дослідженні завдяки аналізу анкетувань та пройдених тестувань респондентів.

Варто зазначити, що ці риси є результатом культурних та соціальних уявлень, а не біологічних відмінностей. Гендерні стереотипи закріплюють ці відмінності та можуть обмежувати особистісний розвиток індивіда. Гендерні стереотипи формуються під впливом суспільних норм і суджень щодо ролей чоловіків і жінок. Вони можуть обмежувати особистісний розвиток, закріплюючи існуючі гендерні розбіжності та перешкоджаючи змінам у сфері гендерних відносин [32].

Встановлено, що в процесі життєвого самовизначення у молодіжному середовищі спостерігається відтворення гендерних стереотипів юнаками і прояв егалітарних установок дівчатами. Подальша професійна кар'єра згідно студентської вибірки безпосередньо ділиться на «жіночу» і «чоловічу» за традиційними ролями, що не спонукає до активізації суб'єктності особистості, її креативності та конкурентоспроможності. З'ясовано майже однаковий обсяг та симетричність гендерних упереджень щодо обох статей, проте чоловіки (викладачі та студенти) займають більш жорсткіші сексистські позиції, ніж жінки. Зокрема, більш скептичне ставлення чоловіків-викладачів до рівноправ'я статей; аргументованість проблеми нерівності біологічними, вродженими особливостями статей; переважання андроцентризму у спілкуванні, що призводить до гендерно-нечутливого ставлення у суб'єкт-суб'єктній взаємодії на всіх рівнях вищого навчального закладу, неадекватного аналізу молоддю та працівниками вузу дискримінаційних практик за статевою ознакою. Зокрема, близько половини респондентівхлопців вказали на поблажливо-опікуючі приписи викладачів до дівчат, меншу вимогливість і більшу привітність до них. Майже однакова кількість респондентів обох статей вказали, що у вузі більш прихильно ставляться до хлопців. Це, на їхню думку, пов'язано з фемінізацією академічних груп та особливим ставленням до значно меншої кількості хлопців [33].

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало потужним дестабілізуючим фактором, що вплинув на всі соціальні групи,

зокрема й на молодь. Представники молодого покоління виявилися вразливими до низки психологічних і соціальних викликів, серед яких – посилене почуття тривоги, страху, провини, емоційне виснаження, а також втрати матеріального характеру. Водночас, в умовах глобальної цифровізації та відкритого інформаційного простору, молоді люди постають перед необхідністю самостійного пошуку ідентичності, що значно ускладнюється надлишком інформації та надміром варіантів життєвого вибору.

Сучасна молодь, на відміну від попередніх поколінь, має доступ до широких можливостей для самореалізації, однак саме ця надлишкова свобода вибору нерідко спричиняє дезорієнтацію, втрату чіткого життєвого орієнтира та підвищене емоційне навантаження. Молодіжний вік є етапом формування автономії особистості, коли виникає потреба у прийнятті відповідальності за власне життя, здобутті економічної незалежності, поєднанні професійної діяльності з освітніми завданнями, що, у воєнних реаліях, набуває особливої складності.

Вчені, зокрема Т. Дзюба підкреслюють, що війна як найсильніша психотравмуюча ситуація у житті людини має подвійний вплив. З одного боку, вона викликає значні психоемоційні розлади – підвищення тривожності, депресивні стани, почуття безпорадності та безнадійності, що можуть спричинити особистісну кризу. З іншого боку, подолання цієї критичної ситуації відкриває можливість для переосмислення життя, надання йому нового змісту та повноти. Війна радикально змінює ставлення особистості до життя, смерті, себе та власних цінностей, сприяючи формуванню нових життєвих стратегій адаптації. Зміни у побуті й світогляді, зумовлені війною, стають переломним етапом у розвитку особистості, часто супроводжуючись кризою, що, однак, може слугувати поштовхом для її подальшого зростання та самовизначення [34].

Дослідники до основних аспектів кризи відносять:

- Емоційний стрес. Відчуття тривоги, депресії, безпорадності.

- Когнітивні зміни. Переосмислення своїх цінностей, цілей та життєвих пріоритетів.

- Поведінкові зміни. Необхідність адаптуватися до нових умов, розвиток нових навичок і стратегій поведінки

Соціальні та культурні зміни, що виникають через війну, також впливають на виникнення криз особистості. Руйнування соціальних структур та зв'язків змушує людей створювати нові соціальні мережі та адаптуватися до нових умов. Переосмислення пріоритетів і цінностей під час війни може призводити до зміни життєвих стратегій і змін у світогляді

Під час війни у людей розвиваються різні особистісні якості, які допомагають вижити, адаптуватися до складних умов і підтримувати інших.

Ось деякі з них:

1. Стійкість – здатність витримувати фізичні та емоційні труднощі, не зламатися під тиском.
2. Мужність – готовність діяти, незважаючи на страх, брати на себе відповідальність.
3. Самодисципліна – вміння контролювати свої емоції, слідувати чітким правилам і планам.
4. Відповідальність – усвідомлення своїх обов'язків перед іншими, прагнення допомагати.
5. Емпатія та підтримка – здатність розуміти почуття інших, допомагати побратимам і мирним жителям.
6. Швидкість прийняття рішень – важлива якість в екстремальних ситуаціях, коли зволікання може коштувати життя.
7. Кмітливість та адаптивність – вміння знаходити нестандартні рішення в обмежених умовах.
8. Психологічна витривалість – здатність не втрачати надію, боротися з панікою та стресом.
9. Товарииськість і командна робота – довіра до побратимів, уміння діяти злагоджено.

10. Патріотизм і почуття обов'язку – розуміння важливості захисту своєї країни, рідних і близьких.

Війна змушує людей змінюватися, часто розкриваючи в них риси, про які вони навіть не здогадувалися. Ті, хто пережив такі випробування, часто стають морально сильнішими та мудрішими.

Якщо розглядати з погляду стереотипів, то традиційно суспільство приписувало деякі якості чоловікам, а інші – жінкам. Однак насправді всі ці риси можуть розвиватися в будь-якої людини, незалежно від статі.

«Чоловічі» якості (стереотипно):

1. Мужність – вважається притаманною чоловікам, адже вони історично виконували роль воїнів.

2. Самодисципліна – асоціюється з військовою строгою підготовкою.

3. Швидкість прийняття рішень – часто вважається «чоловічою» рисою, бо чоловіків сприймають як лідерів.

4. Кмітливість і адаптивність – пов'язується з винахідливістю у складних умовах.

5. Відповідальність – традиційно чоловіків виховували як тих, хто має «захищати і забезпечувати».

6. Психологічна витривалість – через ідею, що «чоловіки не плачуть».

«Жіночі» якості (стереотипно)

1. Емпатія та підтримка – жінок зазвичай сприймають як більш емоційних і турботливих.

2. Товариськість і командна робота – часто вважається, що жінки краще ладнають у колективі.

3. Стійкість – хоча це універсальна риса, жінки часто проявляють витримку через роль матері й берегині сім'ї.

4. Психологічна витривалість – у сенсі вміння терпіти біль, втрати та зберігати внутрішню силу.

5. Патріотизм і почуття обов'язку – у жіночій інтерпретації часто пов'язується із захистом дітей, сім'ї, батьківщини через тилову роботу.

Проте сучасний світ показує, що всі ці якості можуть бути властиві будь-якій людині, незалежно від статі. Жінки воюють на рівні з чоловіками, а чоловіки можуть проявляти емпатію та підтримку. Важливо бачити людину не через стереотипи, а через її реальні вчинки та характер.

Особистісні якості, які доцільно досліджувати:

- Життестійкість (resilience) – здатність долати труднощі та продовжувати розвиватися.
- Емпатія – рівень розуміння та співпереживання іншим.
- Лідерські якості – формування відповідальності та ініціативності.
- Ціннісні орієнтації – переоцінка життєвих пріоритетів та зміни у світогляді.

Враховуючи вищезазначені стереотипні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» якості, а також сучасні тенденції, які дедалі більше демонструють їхню універсальність, доцільним є зосередження уваги на тих особистісних рисах, що найбільш релевантні для дослідження у контексті трансформації особистості під впливом війни. Зокрема, життестійкість (resilience), емпатія, лідерські якості, самооцінка та ціннісні орієнтації виступають ключовими параметрами, які дозволяють глибше зрозуміти механізми адаптації, психологічної регуляції та переосмислення життєвих пріоритетів молоді в умовах критичних змін. У подальшому дослідженні буде здійснено детальний розгляд цих особистісних якостей, їхньої взаємодії та трансформації під впливом воєнних обставин, що дасть змогу виявити специфіку та закономірності їх розвитку у контексті формування нових соціально-психологічних стратегій.

Життестійкість.

В умовах війни особливого значення набувають психологічні дослідження, які б сприяли з'ясуванню особистісних детермінант життестійкості людини, опора на які, при наданні допомоги постраждалим,

сприяла б відновленню та підтриманню у них адаптаційних процесів, фізичного та психічного здоров'я.

У психології життєстійкість розглядається у зв'язку з процесом адаптації до змінних, в тому числі несприятливих умов, зі здатністю людини до регуляції свого функціонального стану та власної життєдіяльності загалом. Функціональний стан, за А. Маклаковим характеризується об'єктивною (його фізіологічною основою) і суб'єктивною (особистісною) сторонами. І саме суб'єктивна сторона визначається як провідний механізм у регуляції стану особи, процесу її адаптації. Саме особистісна сторона, і щонайперше мотиваційна сфера людини обумовлює здатність до саморегуляції [35].

Життєстійка поведінка є способом виживання. Наприклад, це максимальна мобілізація в екстремальних умовах, в ситуації, коли існує пряма загроза життю людини або життю її близьких. Також, життєстійкість може бути особистісною рисою, що визначає стиль поведінки людини, її спрямованість на подолання труднощів, здатність гнучко та мобільно реагувати на зміни ситуації, умови взаємодії [36].

Отже, теоретичний аналіз проблеми життєстійкості особистості дає підстави стверджувати, що важливою складовою її психологічного забезпечення виступає мотиваційний компонент, який реалізується через спрямованість особистості як структурну характеристику.

Високі показники життєстійкості студентів пов'язуються з наявністю у них цінностей: 1) збереження індивідуальності – збереження власних думок, поглядів, переконань; захист своєї неповторності та незалежності; 2) власний престиж – реалізація визнання в суспільстві шляхом дотримання певних соціальних вимог; 3) саморозвиток – пізнання своїх індивідуальних особливостей, постійний розвиток своїх здібностей та інших особистісних характеристик; 4) досягнення – постановка і вирішення певних життєвих завдань; 5) креативність – реалізація своїх творчих можливостей, прагнення змінювати навколишню дійсність; 6) активні соціальні контакти –

встановлення сприятливих взаємин у різних сферах соціальної взаємодії, розширення своїх міжособистісних зв'язків, реалізація своїх соціальних ролей; та їх реалізацією у сферах фізичної активності; освіти і навчання; соціальної активності; професійного життя та сфері захоплень [37].

У дослідженні Предко В. В. та Сомової О. О. (2024), присвяченому впливу війни на зміну рівня стресу та життєстійкості українців, виявлено виразні гендерні відмінності у показниках стресостійкості. Згідно з результатами, загальний рівень стресу серед опитаних відповідав середньому значенню за шкалою PSM-25, однак жінки частіше демонстрували середній і високий рівень стресу, тоді як у чоловіків переважав низький рівень. Така динаміка може свідчити про більшу вразливість жінок до хронічного психоемоційного напруження в умовах війни, тоді як чоловіки, ймовірно, демонструють вищу стресостійкість у кризових ситуаціях. Отримані результати доцільно враховувати при формуванні психологічних інтервенцій, орієнтованих на підтримку різних соціальних груп [38].

Згідно з моделлю Г. Айзенка, для оцінки психічних станів, що можуть свідчити про рівень життєстійкості особистості до та після війни, доцільно використовувати його методологію психометричного дослідження. Застосування інструментів Айзенка дозволяє визначити індивідуальні особливості темпераменту та характеру, які впливають на здатність адаптуватися до стресових і травматичних подій, таких як воєнні дії. Аналіз показників екстраверсії, нейротизму та психотизму дає змогу виділити психічні стани, що корелюють з високою або низькою життєстійкістю, та оцінити динаміку їх змін у контексті до- і післявоєнного періоду.

Емпатія.

Більшість дослідників (М. Боришевський, І. Бех, Є. Субботський) трактують емпатію як механізм, що лежить в основі просоціальної поведінки. Водночас існує альтернативна точка зору: зокрема, О. Тихоміров і О. Чебикін розглядають емпатійність як необхідну умову розвитку моральної свідомості та як одну з форм емоційної поведінки. Наукові роботи В. Петровського,

В. Шпалинського та П. Єршова фокусуються на розумінні емпатійного переживання як мотиву, що спонукає до альтруїстичної поведінки. Інші автори (Н. Обозов, С. Тарновський) виділяють поняття діяльнісної емпатії, яку вони характеризують як активну взаємодію, спрямовану на допомогу іншій людині.

Дослідження відбувалися за опитувальником «Методика оцінки емоційного інтелекту Н. Холла» до початку та під час війни. За даною методикою досліджували емоційну обізнаність, управління своїми емоціями, самомотивація, рівень емпатії та розпізнавання емоцій інших людей у трьох рівнях вираженості: низький, середній та високий [39].

Те, що люди знають або вірять про знання чи здібності інших, може впливати на те, як вони сприймають свої власні. Кілька дослідників показали, наприклад, що за відсутності прямих експериментальних доказів власної здатності виконувати певні завдання, люди іноді судять про цю здатність на основі того, що вони знають або вважають про здібності людей з групи однолітків або референтної групи [40].

З метою підвищення концентрації дослідницької уваги та забезпечення ефективного використання часу, доцільним є узгодження усіх теоретичних положень із класичними психологічними методиками, зокрема з моделлю Р. Б. Кеттела. Такий підхід дозволяє уникнути фрагментарного аналізу окремих характеристик особистості за різними методиками, що, своєю чергою, може призводити до розпорошення результатів. Особливий акцент робиться на поведінковій психології, зосередженій на вивченні особливостей сприйняття індивідом себе у соціальному контексті, а також на оцінці ним норм і правил суспільного співіснування. Узгодження методологічного інструментарію з теорією Кеттела забезпечує цілісність аналізу і дозволяє глибше дослідити механізми соціальної адаптації, емпатійного розуміння та проєкції в межах єдиної концептуальної рамки.

Лідерські якості.

Питання лідерства та розвитку лідерських якостей особистості активно досліджуються у працях вітчизняних учених, зокрема таких як В. Веснін, Д. Виханський, М. Гаврилюк, Т. Гура, Є. Дубовська, О. Євтихов, Н. Жеребова, Л. Карамушка, Р. Кричевський, Є. Кузьмін, В. Лозниця, А. Лутошкін, Н. Мараховська, В. Москаленко, Б. Паригін, А. Петровський, О. Пономарьова, Л. Уманський, О. Уманський, О. Чернишов, Ф. Хміль та інші. Однак значна теоретична база з цієї теми була сформована саме зарубіжними дослідниками — К. Бланшардом, Р. Блейком, Е. Богардусом, М. Вебером, І. Вешлером, В. Врумом, Р. Ділтсом, П. Друкером, Ф. Йеттоном, Б. Карлоффом, Д. Крюгером, К. Левіним, Р. Лайкертом, Ф. Массариком, Д. Макгрегором, М. Масконом, С. Смітом, А. Сосландом, Р. Танненбаумом, Ф. Фідлером, Д. Френсісом, П. Херсі та багатьма іншими. Їхні концепції, моделі та теорії здобули міжнародне визнання й утвердилися як науково обґрунтовані. Протягом останніх двох десятиліть з'явилася низка наукових праць, що поглиблюють розуміння лідерства, зокрема авторства американських (Д. Гоулман, К. Ебромс, Р. Стернберг, Ф. Хесселблейн), французьких (М. Ке де Врі) та українських психологів (В. Бажанюк, В. Камишин, А. Мітлош, В. Моляко, В. Татенко), які зосереджуються на феномені лідерської обдарованості та потенціалу. Попри значний обсяг теоретичних напрацювань, аспекти соціально-психологічних чинників розвитку лідерського потенціалу в юнацькому віці залишаються малодослідженими й потребують подальшого емпіричного вивчення.

Питання лідерства у сучасному світі набуває особливої актуальності, адже швидкі соціальні, економічні та політичні трансформації вимагають від особистості – ініціативності, відповідальності, стратегічного мислення та ефективної взаємодії з іншими. Тобто, з цієї точки зору, лідерство розглядаємо не як управлінська функція, а як цілісний особистісний ресурс, який забезпечує адаптацію до змін.

Жіноче лідерство заслуговує на увагу як важливе соціальне явище, особливо в умовах війни. Існує низка прикладів активної участі українських

жінок у лідерських ролях. Незважаючи на воєнні загрози та складні обставини, багато жінок продовжують виконувати свої функції в місцевих громадах. Вони беруть участь в управлінні, координують волонтерські ініціативи, організовують процеси відновлення інфраструктури та надають підтримку постраждалим, забезпечуючи постійний контакт із громадськістю [41].

У нашому дослідженні питання лідерства та лідерських якостей розглядається крізь призму самосприйняття індивідів у динаміці соціальних трансформацій, зокрема в умовах воєнного часу. Особливу увагу зосереджено на тому, як респонденти оцінюють наявність і значущість лідерських якостей у собі до та під час війни. Подальший аналіз передбачає порівняння отриманих даних із такими змінними, як гендер, фрейми соціального досвіду та настанови (установки), що визначають поведінкові реакції в кризових ситуаціях. Такий підхід дозволяє виявити закономірності у формуванні лідерського потенціалу в умовах соціального напруження та трансформації нормативних очікувань.

В рамках емпіричного дослідження, проаналізованого нами, було проведено бесіди за темами: «Як я розумію лідерство?», «Яким я бачу лідера?», «Якими якостями має володіти лідер?» та «Що таке лідерський потенціал?», а також спостереження за поведінкою юнаків. Метою бесід було виявлення ставлення до лідерства та рівня обізнаності щодо лідерських якостей і потенціалу. Для обробки даних використовувались методи описової статистики та контент-аналізу. З метою методологічної узгодженості результати емпіричного етапу були співвіднесені з теорією особистості Р. Б. Кеттела. Це дозволило уніфікувати аналіз даних у межах поведінкової парадигми, що зосереджується на сприйнятті індивідом себе як суб'єкта соціальних відносин. Інтеграція в структуру 16-факторної моделі забезпечила цілісність і концептуальну злагодженість дослідження.

Ціннісні орієнтації.

З початком військової агресії Росії на сході нашої держави суттєво підвищилися показники таких ціннісних пріоритетів української молоді, як державна незалежність України, демократичний розвиток країни, свобода слова, демократичний контроль рішень влади, національно-культурне відродження, соціальна рівність та участь у політичному житті [42].

Формування та зміна ціннісних орієнтацій безпосередньо впливають на розвиток особистісних якостей. Наприклад, підвищення цінності відповідальності сприяє розвитку дисциплінованості та надійності. Зростання значущості сімейних цінностей може посилювати емпатію та турботливість. Таким чином, дослідження ціннісних орієнтацій молоді під час війни допомагає глибше зрозуміти процеси формування особистісних рис в екстремальних умовах.

Війна суттєво впливає на ціннісні орієнтації молоді, викликаючи переоцінку життєвих пріоритетів. Зокрема, спостерігається зростання значущості таких цінностей, як безпека, сімейні зв'язки, свобода та соціальна відповідальність. В умовах військового конфлікту формується підвищений рівень патріотизму, що проявляється у готовності молоді захищати батьківщину та підтримувати національні інтереси. Крім того, змінюється ставлення до освіти та професійної діяльності: молоді люди більше цінують знання та практичні навички, які можуть бути корисними в кризових ситуаціях, що впливає на їхні професійні пріоритети та прагнення до самореалізації.

У контексті цих трансформацій важливою залишається також сфера самосприйняття молоді особистості, зокрема її самооцінка. Самооцінка – це не лише складний аспект індивідуальності, а й ключовий показник психологічного стану людини. Вона визначає, як особа сприймає себе, свої здібності, гідність та недоліки. Сам термін «самооцінка» був введений У. Джеймсом, який розглядав її як один з компонентів структури особистості. Він розумів самооцінку як оцінку самого себе, а також як сукупність складових елементів та дій, що впливають з цієї оцінки. К. Роджерс

зосереджувався на визначенні ключового аспекту формування особистості – відповідності між ідеальним і реальним «Я». Тут також істотним є те, наскільки особистість співставляє свій ідеал з реальністю та наскільки адекватно вона оцінює себе у даному контексті. Важливим елементом є визначення об'єкта самооцінки, який може охоплювати різні аспекти життя, такі як робочі досягнення, моральні принципи, особисті риси, зовнішність чи взаємини з оточуючим середовищем [43].

Самооцінка є важливим індикатором не лише психологічної адаптації та життєстійкості молоді в умовах війни, а й відображає ставлення до власної гендерної ідентичності. Вивчення самооцінки дає змогу проаналізувати, як трансформація особистісних якостей та гендерних стереотипів впливає на сприйняття молоддю ролей чоловіків і жінок у суспільстві та їхню активність у різних сферах діяльності [44]. Отже, дослідження самооцінки є необхідним для комплексного розуміння соціально-психологічних змін і розробки практичних заходів підтримки молоді в умовах воєнного часу.

Відповідно до теорії цінностей Ш. Шварца, ціннісні орієнтації формуються як стабільні переконання, які визначають пріоритети в поведінці та прийнятті рішень індивідумом. У контексті військових дій особливе значення набувають цінності, пов'язані з безпекою, відповідальністю та патріотизмом. Патріотизм як цінність за методикою Шварца відноситься до групи колективістських цінностей, що сприяють зміцненню ідентичності та лояльності до власної спільноти чи держави [45]. Зростання патріотичних орієнтацій серед молоді під час війни обумовлено посиленням потреби у стабільності та захисті, що відображається у підвищеній готовності підтримувати національні інтереси і долучатися до захисту території. Таким чином, патріотизм виступає не лише як емоційне почуття, але й як важлива цінність, що визначає соціальну активність і мотивацію молоді у кризових умовах.

Формування особистісних якостей є складним процесом, на який впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Гендерні стереотипи та

соціальні очікування можуть значно впливати на розвиток певних рис, традиційно вважаємих «жіночими» чи «чоловічими». Розуміння цього впливу є важливим для сприяння гармонійному розвитку особистості та подолання обмежень, пов'язаних із гендерними стереотипами.

Проаналізувавши теоретичний матеріал, було ґрунтовно виокремлено ключові поняття та концепти, які мають вагоме значення для подальшого дослідження. Зокрема, особливу увагу приділено феномену гендерних стереотипів як соціального прояву, що формується через усталені установки, очікування та соціальні «фрейми». Важливою складовою дослідження є оцінка власних особистісних якостей респондентів, яка відбуватиметься шляхом порівняння їхніх індивідуальних рефлексій із соціальними «фреймами», що визначають суспільні уявлення про гендерні ролі. Особливий акцент зроблено на змінах у сприйнятті себе респондентами до і під час воєнних дій, що дозволить виявити динаміку трансформації гендерних установок у кризових умовах. Вибрана методологія, що базується на аналізі соціальних установок і особистісної рефлексії, буде детально описана і обґрунтована у другому розділі роботи, а також реалізована у проведеному дослідженні.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ТА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1 Обґрунтування методології дослідження

Вибір методології дослідження є важливим етапом у процесі проведення наукового дослідження, оскільки він визначає надійність та достовірність отриманих результатів. Головний принцип, яким ми керувалися під час вибору методології, було прагнення до комплексного охоплення особистісних якостей та гендерних стереотипів у молоді в контексті соціальних трансформацій, спричинених війною.

Метою дослідження є визначення змін у розвитку особистісних якостей та трансформацію гендерних стереотипів у молоді під впливом війни. Важливим є дослідити трансформацію особистісних якостей, таких як: життєстійкість, емпатія, лідерські якості; та ціннісних орієнтацій і гендерних стереотипів молоді в умовах війни на основі комплексного аналізу кількісних і якісних показників.

Завданнями емпіричного дослідження ми виділили наступні:

1. Проаналізувати рівень вираженості особистісних факторів.
2. Визначити структуру індивідуальних цінностей та з'ясувати, які цінності стали домінуючими в умовах війни.
3. Дослідити гендерні стереотипи та уявлення про роль жінки і чоловіка в умовах війни.
4. Виявити взаємозв'язки між особистісними якостями, ціннісними орієнтаціями та гендерними уявленнями, що формуються або змінюються під впливом війни.

Для дослідження обрано методи опитування та частотного аналізу. Попередній аналіз методик, з урахуванням теоретичного матеріалу, дозволив

чітко визначитися з обраною методологією для дослідження. (таблиця 2.1). Опитування проводитимуться за використанням перевірених психологічних інструментів, таких як 16-факторний особовий опитувальник Р. Кеттела, методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської) та розроблених питань у анкетуванні з елементами фрейм-аналізу для виявлення домінантних смислових структур, які формують сприйняття гендерних ролей та особистісних якостей молоді в умовах війни. Також враховано суб'єктивні спостереження опитуваних, що зафіксовані у відкритих відповідях анкетування. Вони дозволяють глибше дослідити внутрішній досвід молоді щодо змін у власних ціннісних орієнтаціях, уявлення про гендерні ролі та особистісні характеристики в умовах війни. Такий вибір методик забезпечує більш цілісне бачення трансформаційних процесів.

Таблиця 2.1

Аспект	Чи охоплюється у теоріях Кеттела	Пояснення
Життестійкість	Частково (Кеттелл – емоційна стабільність)	Життестійкість корелює з низьким рівнем нейротизму, високою емоційною стабільністю, домінантністю, відповідальністю. Це можна виміряти за шкалами 16PF або EPI.
Емпатія	Частково (Кеттелл – тепло, чутливість;)	Хоча напряду не згадується «емпатія», її можна вивчати через такі фактори, як тепло, чутливість, соціальна сміливість.
Лідерські якості	Так (Кеттелл – домінантність, відкритість до змін, організованість)	Домінантність, соціальна сміливість, самовпевненість – це основи лідерської поведінки у 16PF.
Ціннісні орієнтації	Ні напряду, але дотично	Цей аспект краще оцінювати через окремі методики, наприклад: «Оцінка ціннісних орієнтацій» методика Ш. Шварца.

Гіпотези дослідження.

Війна як екзистенційна криза спричиняє трансформацію особистісних якостей та системи цінностей молоді, зокрема посилення таких рис як

емоційна стійкість, емпатія, відповідальність, схильність до колективізму та солідарності.

У системі цінностей молоді після початку війни зростає значущість безпеки, турботи про близьких, національної ідентичності, соціальної справедливості, тоді як гедоністичні та індивідуалістичні цінності відступають на другий план.

Гендерні стереотипи молоді трансформуються під впливом воєнного досвіду: посилюється прийняття жінок у ролі захисниць, лідерок, стає актуальним образ «чоловіка, що потребує підтримки», відбувається переосмислення традиційних гендерних ролей.

Обґрунтування обраних методик:

1. Методика Р. Б. Кеттела (16-FPQ).

Для вивчення трансформації особистісних якостей використовується 16-факторний особистісний опитувальник Кеттела, що дозволяє виміряти широкий спектр стабільних рис особистості (життєстійкість, емпатійність, домінантність, тривожність, самоконтроль тощо). Це забезпечує можливість кількісно зафіксувати зміни, що могли відбутися в особистості під впливом стресових і кризових подій війни.

2. Методика Ш. Шварца «Діагностика індивідуальних цінностей» (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської).

Ця методика дозволяє дослідити мотиваційну структуру особистості через вимірювання системи цінностей, що визначають поведінкові пріоритети, моральні орієнтири та життєві стратегії людини. Під час війни можлива переоцінка життєвих цілей і смислів, зсув від гедоністичних до колективістських або безпекових цінностей. Аналіз за цією методикою дозволяє простежити такі трансформації.

3. Анкетування з елементами соціально-психологічної діагностики.

Розроблена авторська анкета включає як блок соціально-демографічних питань (вік, стать, місце проживання, досвід переміщення внаслідок війни), так і питання на виявлення рівня усвідомлення, сприйняття та змін гендерних

ролей і стереотипів. Анкетування дозволяє охопити широку вибірку та отримати дані для кількісного аналізу соціальних змін і суб'єктивних переживань.

4. Фрейм-аналіз відповідей (контент-аналіз відкритих запитань).

Фрейми, за Гофманом, – це когнітивні структури, які організовують досвід та надають йому значення, дозволяючи індивідам інтерпретувати соціальні ситуації та взаємодії.

Для глибшого якісного осмислення трансформацій гендерних уявлень і самосприйняття використовується фрейм-аналіз відкритих відповідей респондентів. Цей метод дозволяє реконструювати структури смислів і соціальних наративів, які лежать в основі сприйняття ролей жінки/чоловіка в суспільстві, особливо в умовах війни (наприклад, «жінка-захисниця», «чоловік-уразливий», «переоцінка традиційних ролей»).

Переваги обраної методології

- Комплексність – поєднання кількісних і якісних методів дозволяє уникнути редукціонізму.
- Теоретична валідність – методики Кеттела й Шварца визнані валідними інструментами діагностики особистості та ціннісних орієнтацій.
- Контекстуальна релевантність – анкета й фрейм-аналіз адаптовані до умов війни й українського соціального контексту.
- Можливість порівняльного аналізу – результати дозволяють виявити відмінності між гендерними групами.

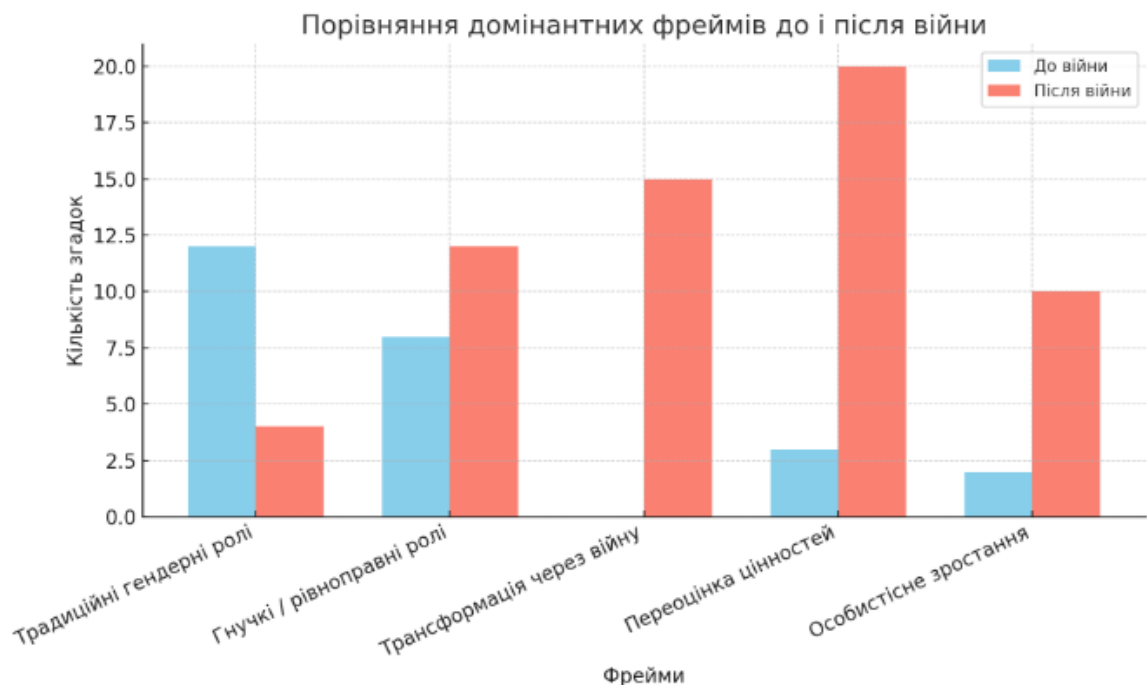
Отже, для емпіричного дослідження трансформації особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни доцільно використовувати комплексний підхід, що поєднує кількісні та якісні методи. Це дозволить нам отримати глибоке розуміння змін у самосприйнятті, ідентичності та соціальних установах молоді.

2.2 Результат аналізу фреймів анкетування опитування.

Опитування пройшло 34 особи, віком від 18 до 35 років. З них 28 жіночої статі, або людей, що ідентифікують себе як жінка, та 6 людей чоловічої статі, або ті, що ідентифікують себе як чоловік. Усі респонденти мають закінчену повну загальну середню освіту, 11 – закінчений бакалаврат, 14 – закінчену магістратуру. Внаслідок війни 70% опитуваних не змінили свого місця проживання, 26% – переїхали до іншого міста, інші перебувають закордоном. Щодо участі у волонтерстві та військових ініціативах відповіді розділилися на 53%, що не брали участь, та 47%, що брали участь.

Таким чином, сформована вибірка дозволяє отримати багатовимірне уявлення про досвід молоді та проаналізувати відповіді з урахуванням різних соціальних, освітніх і гендерних контекстів.

Фрейм-аналіз домінантних структур на основі відповідей з анкет опитуваних (додаток А). Візуалізація результатів продемонстровано у малюнку 2.1.

Малюнок 2.1 – Фрейм-аналіз домінантних структур

На початку дослідження переважали фрейми, що відображають традиційні гендерні ролі – жінка асоціюється з побутом і емоційністю,

чоловік – із силою, здобиччю і раціональністю. Після повномасштабного вторгнення кількість згадок цього фрейму зменшилась, натомість зросла частка висловлювань, які вказують на:

- Гнучкі / рівноправні ролі: акценти на універсальності якостей незалежно від статі, відкритість до змішаних ролей у суспільстві.
- Трансформацію через війну: з'явився новий фрейм, який раніше був відсутній, але набув великого поширення. Респонденти згадують активну участь жінок у ЗСУ, лідерські ініціативи, а також вразливість чоловіків у нових умовах.
- Переоцінку цінностей: акценти на житті, родині, взаємодопомозі, внутрішньому спокої.
- Особистісне зростання через випробування: нові згадки про відповідальність, внутрішню силу, здатність адаптуватися в умовах кризи.

Доцільним є детальний аналіз відповідей респондентів з метою визначення, які саме висловлювання підпадають під категорії окремих фреймів, що дозволяє глибше зрозуміти структуру соціальних уявлень, зафіксованих у відкритих відповідях, що представлені у таблиці 2.2.

Згідно з отриманими даними, фрейм «Традиційні гендерні ролі» втратив актуальність (зменшення згадок з 12 до 4), що вказує на поступовий відхід молоді від жорстких бінарних уявлень про чоловіче й жіноче. Натомість значно зросли фрейми «Гнучкі / рівноправні ролі», «Трансформація через війну», «Переоцінка цінностей» та «Особистісне зростання через випробування».

Особливо варто відзначити фрейм «Трансформація через війну», який був відсутній у до-воєнному досвіді (0 згадок) і став одним з найпоширеніших після початку війни (15 згадок). Це свідчить про глибокий вплив повномасштабної війни як тригера змін у самосприйнятті, цінностях та уявленнях про соціальні ролі. Респонденти описували активну участь жінок у військових та волонтерських ініціативах, а також переосмислення чоловічої вразливості, що формує нову картину гендерної реальності.

Таблиця 2.2.

Фреймовий аналіз відповідей респондентів

Фрейм	Кількість згадок. До війни / Після війни	Типові фрази з відповідей
1. Традиційні гендерні ролі	12 / 4	«Чоловік – гроші, машина, жінка- хатня рутина». «Сила - чоловіча, емоції - жіночі».
2. Гнучкі / рівноправні ролі	8 / 12	«Всі якості можуть бути і чоловіків, і у жінок». «Не має різниці». «Будь-хто може займатися будь-чим».
3. Трансформація через війну	0/15	«Жінки пішли у ЗСУ, стали волонтерками». «Чоловіки виявилися вразливішими, ніж очікувала». «Жінки очолюють ініціативи».
4. Переоцінка цінностей	3/20	«Цінність життя, родини, тиші». «Жити одним днем, любити себе.» «Взаємодопомога, людяність».
5. Особистісне зростання	2 /10	«Я стала сильнішою і спокійнішою.» «Маю більше відповідальності.» «Навчилася виживати в кризі»

Зростання фрейму «Переоцінка цінностей» (з 3 до 20 згадок) також вказує на глибокі внутрішні зміни: від поверхневих стереотипів – до глибших гуманістичних орієнтирів. Водночас фрейм «Особистісне зростання» демонструє усвідомлення респондентами власної суб'єктності, здатності долати труднощі й адаптуватися до критичних обставин.

Таким чином, війна стала не лише зовнішнім викликом, а й чинником глибокої трансформації внутрішніх орієнтацій та ідентичностей молоді, через загострення цих питань у житті сучасної людини.

2.2 Результати дослідження за методикою Р. Кеттелла

Одним із ключових етапів дослідження індивідуально-психологічних відмінностей між представниками різних статей є всебічний аналіз даних, отриманих за допомогою особистісних опитувальників. У даному дослідженні було використано опитувальник 16 особистісних факторів Кеттелла (16PF), який дозволяє вивчати широкий спектр рис особистості.

Методика Р. Кеттелла спрямована на вимірювання 16 факторів (рис) особистості, тобто є реалізацією підходу до дослідження особистості на основі рис (на відміну від типологічного підходу). У нашому дослідженні ми акцентували свою увагу на тих рисах особистості, що стосувалися життєстійкості, емпатії та лідерських якостей, адже саме вони найчастіше контрастують у гендерних відмінностях між жінками та чоловіками за гендерними стереотипами.

Нами проаналізовано рівні прояву рис за шкалами у всіх опитуваних у таблиці 2.3. Дані зашифровані таким чином: Шкала А відповідає за значення рівня вираженості риси – товарищескість, шкала В – інтелект, шкала С – емоційна стабільність, шкала Е – домінантність, шкала G – нормативність поведінки, фактор Н – сміливість, фактор І – чутливість, фактор L – підозрілість, фактор М – мрійливість, фактор N – дипломатичність, фактор О – тривожність, фактор Q1 – радикалізм, фактор Q2 – нонконформізм, фактор Q3 – високий самоконтроль, фактор Q4 – напруженість.

Аналіз усіх шкал респондентів перед безпосереднім порівнянням середніх значень між чоловіками та жінками є надзвичайно важливим з низки причин. По-перше, такий підхід забезпечує виявлення потенційно значущих психологічних відмінностей між статями. Оскільки опитувальник Кеттелла охоплює як емоційні, так і поведінкові та когнітивні аспекти особистості, порівняння результатів у розрізі кожної шкали дозволяє сформулювати цілісне уявлення про характерні особливості чоловіків і жінок.

По-друге, всебічний аналіз шкал сприяє обґрунтованості зроблених висновків. Вивчення лише окремих шкал або узагальнених результатів може призвести до поверхневих або помилкових інтерпретацій. Повний аналіз дозволяє уникнути подібних недоліків і забезпечує наукову валідність дослідження.

По-третє, статистичне порівняння середніх значень (зокрема, із застосуванням t-критерію Стюдента або дисперсійного аналізу) потребує попередньої перевірки припущень щодо нормальності розподілу та

гомогенності дисперсій по кожній шкалі. Без цього коректність статистичних висновків може бути поставлена під сумнів.

По-четверте, завдяки повному аналізу можна виявити загальні тенденції або патерни, характерні для окремих статевих груп. Наприклад, можливо спостерігати вищі показники емоційної чутливості серед жінок або підвищений рівень домінантності серед чоловіків. Такі висновки можуть мати прикладне значення у сфері освіти, психологічного консультування, управління персоналом тощо.

Отже, повний аналіз шкал опитувальника Кеттелла є необхідною умовою для об'єктивного, науково обґрунтованого порівняння психологічних характеристик чоловіків і жінок. Він забезпечує глибше розуміння виявлених відмінностей та підвищує якість отриманих результатів.

Основна увага — на модальних (найчастіших), середніх та екстремальних значеннях, частотний аналіз результатів усіх опитуваних, як чоловіків, так і жінок.

Таблиця 2.3

Частотний розподіл рівнів особистісних факторів (методика Кеттелла, 16PF)

Шкала	Низький (0–1)	Нижче середнього (2)	Середній (3)	Вище середнього (4)	Високий (5)	Разом
A	8	6	9	8	3	34
B	15	7	12	0	0	34
C	6	5	14	6	3	34
E	7	2	22	2	1	34
F	4	6	16	6	2	34
G	4	10	16	4	0	34
H	5	3	16	3	7	34
I	1	5	13	9	6	34
L	3	5	13	9	4	34
M	5	1	20	7	1	34
N	3	3	13	5	10	34
O	6	1	15	3	9	34
Q1	7	12	14	1	0	34
Q2	5	4	15	5	5	34
Q3	3	2	21	4	4	34
Q4	2	7	21	2	2	34

Проаналізуємо результати усіх респондентів за кожною зі шкал:

Шкала А (Товариськість) : Результати свідчать про те, що найбільша частка респондентів – 26,5% має середній рівень товариськості, тоді як 41,1% демонструють знижений рівень товариськості, а 32,3% – високий рівень цієї риси.

Висновок: у вибірці переважають респондент зі стриманою манерою соціальної взаємодії, що може свідчити про обережність або зосередженість на внутрішньому світі. Що також може бути пов'язано як з особистісними якостями, так і з впливом викликів сучасного світу під час війни в Україні.

Шкала В (Інтелект): Аналіз результатів за цією шкалою демонструє, що значна частина опитаних (44,1%) має низький рівень інтелектуальних здібностей, ще 20,6% – нижче середнього, і лише 35,3% – середній рівень. Вищих значень не виявлено. Такий розподіл може свідчити не стільки про реальний рівень інтелекту, скільки про вплив зовнішніх чинників на результати тестування: психоемоційна втома, стресові умови, неуважність при заповненні або обмежене сприйняття абстрактних завдань. Водночас це також може вказувати на певні труднощі у сфері логічного мислення, узагальнення та вербального інтелекту в частини молоді, що заслуговує окремої уваги при подальшому аналізі особистісних характеристик.

Шкала С (Емоційна стійкість): Найбільше респондентів (41,2%) мають середній рівень емоційної стабільності, проте майже третина (32,3%) – з низькою емоційною витривалістю, що може свідчити про вразливість до стресу. Лише 26,5% мають підвищену стійкість до зовнішніх впливів.

Шкала Е (Домінантність): Понад половина опитаних (64,7%) мають середній рівень доміантності, що свідчить про врівноваженість у прагненні до лідерства. Високі оцінки спостерігаються рідко (2,9%), а в 26,5% рівень доміантності знижений, що свідчить про схильність до поступливості. Надалі нам буде цікаво перевірити.

Шкала F (Експресивність): Середній рівень експресивності (47,1%) спостерігається найчастіше. Водночас є респонденти як із зниженою (29,4%),

так і з підвищеною (23,5%) експресивністю. Загалом помірна експресивність, без виражених полярностей, тобто гнучне емоційне реагування.

Шкала G (Нормативність поведінки): Для 47% відсотків опитуваних притаманний середній рівень значення за цією шкалою. У значної частини опитуваних, яких 41% зафіксовано низький рівень нормативності поведінки, що може свідчити про схильність до ситуативного і не завжди впорядкованого стилю поведінки. Висока нормативність проявляється лише у 11,8%. Висновок: переважає середній рівень відповідальності, з частковою тенденцією до зниження.

Шкала H (Сміливість, безстрашність): Що є типовим для цієї вибірки, то у 47,1% переважає середній рівень вираженості цього показника. Але у 20% респондента виявлено високий рівень сміливості. Дані можуть свідчити про впевненість, схильність до ініціативної поведінки в соціальних ситуаціях. Опитувані схильні проявляти впевненість у своїх діях, що допомагає адаптуватися до умов війни.

Шкала I (Чутливість): Більшість опитаних (64,7%) демонструють середні та вище середнього показники чутливості. Це свідчить про емоційну делікатність, співпереживання та гнучкість у взаємодії з іншими.

Шкала L (Підозрілість): Майже половина респондентів (47,1%) мають оцінки 4–5, що вказує на схильність до критичності, недовіри, особливо в умовах соціальної напруги. Це може бути зумовлено воєнним контекстом і загальним зниженням базової безпеки. Висновок: майже половина демонструє тенденцію до недовіри, критичності, особливо в умовах стресу (наприклад, війни).

Шкала M (мрійливість): Середній рівень у 58,8% учасників дослідження. Загалом, результати свідчать про орієнтацію на реалістичне сприйняття дійсності з незначною тенденцією до ескапізму, як стратегією подолання викликів війни.

Шкала N (Дипломатичність): Показники свідчать про наявність дипломатичності у третини вибірки (високі оцінки у 29,4%). Це може бути

маркером інтуїтивної обережності у спілкуванні та адаптивності до соціального контексту.

Шкала О (Тривожність): 26,5% опитаних мають високий рівень тривожності, ще третина – середній. Це може бути реакцією на хронічний стрес чи нестабільні умови середовища.

Шкала Q1 (Радикальність/консерватизм): Абсолютна більшість 76,5% демонструє середні та нижче середнього оцінки, що свідчить про поміркованість у ставленні до новизни, із перевагою традиційних підходів.

Шкала Q2 (Нонконформізм /конформізм): 44,1% – середній рівень, а 29% респондентів мають підвищену схильність до самостійності суджень, що вказує на прагнення до індивідуальності без радикального нонконформізму. Тож, серед опитуваних більшість прагне до того, аби бути причетним до спільноти, та вирішувати питання колективно. Висновок: в основному самостійні, але не індивідуалісти.

Шкала Q3 (Самоконтроль): 61,8% – на рівні 3. Висновок: базовий рівень організованості, без перфекціонізму.

Шкала Q4 (Напруженість): Більшість респондентів демонструє помірний рівень внутрішньої напруги (61,8%), тоді як у 11,8% показники є високими, що може свідчити про хронічний стрес або психоемоційне виснаження.

Загальні тенденції:

- Типовий профіль особистості вибірки: середній рівень більшості рис, що свідчить про адаптивну, соціально врівноважену поведінку.
- Найвиразніші риси:
- Висока тривожність (О)
- Помірна емоційність (І)
- Низька домінантність (Е)

На основі аналізу результатів усіх респондентів за кожною з 16 шкал особистісного опитувальника Р. Кеттелла були отримані такі узагальнені висновки:

– Загальний профіль особистості вибірки характеризується переважно середнім рівнем розвитку особистісних рис, що свідчить про адаптивну, соціально збалансовану поведінку більшості учасників дослідження. Модальні значення для переважної частини шкал становлять 3 бали, що відповідає середньому рівню.

– Найвиразнішими рисами є: Підвищена тривожність (шкала O) – у понад чверті респондентів, що може відображати реакцію на стресогенне середовище. Помірна емоційність та чутливість (шкала I) – характерна для більшості, що свідчить про здатність до співпереживання та емоційної реактивності.

– Низький рівень домінантності (шкала E) – значна частка респондентів не виявляє чітко виражених лідерських тенденцій, що може вказувати на схильність до співпраці або уникнення конфліктів.

– Середній або дещо знижений рівень товариськості (шкала A) засвідчує помірну соціальну активність та стриманість у міжособистісних контактах.

– Стабільність інтелектуального рівня (шкала B) – більшість демонструє середній рівень, що узгоджується з очікуваним розподілом у загальній популяції.

– Помірна емоційна стійкість (шкала C) у поєднанні з окремими проявами нестабільності може свідчити про гнучкість у реагуванні на складні життєві ситуації.

– Поведінкові риси, такі як експресивність (F), нормативність (G), сміливість (H), дипломатичність (N), самоконтроль (Q3) і напруженість (Q4), також мають модальні значення в межах середнього рівня, що підтверджує загальну рівновагу вибірки.

– Установки і соціальні орієнтації (Q1, Q2) демонструють адаптивну гнучкість: респонденти не демонструють крайніх позицій – ні радикального нонконформізму, ні надмірної конформності.

Таким чином, загальний висновок можна сформулювати так: особистісний портрет вибірки характеризується внутрішньою збалансованістю, помірними соціальними та емоційними реакціями, а також адаптивністю до зовнішніх умов. Разом із тим наявність підвищеного рівня тривожності в окремих респондентів може вимагати подальшого вивчення причин і наслідків цього явища в контексті соціально-психологічних факторів.

Загальний аналіз результатів за всіма шкалами опитувальника Кеттелла дозволив сформувати узагальнений психологічний портрет вибірки, що в цілому характеризується адаптивною, соціально врівноваженою поведінкою з окремими проявами тривожності, емоційності та зниженої домінантності. Однак, для глибшого розуміння природи цих особистісних особливостей та можливих статевих відмінностей доцільним є проведення порівняльного аналізу за гендерною ознакою. У цьому контексті наступним етапом дослідження стало вивчення описової статистики особистісних факторів за методикою Кеттелла (16-FPQ) окремо для чоловіків і жінок. Це дозволяє оцінити наявність кількісних розбіжностей у середніх значеннях рис особистості між статями та, за потреби, закласти підґрунтя для подальших статистичних порівнянь із використанням відповідних критеріїв. У таблиці нижче подано середні значення, кількість респондентів (N) та стандартні відхилення для кожної шкали, розділені за статтю. Порівняльний аналіз відбувався шляхом аналізу таблиці 2.4.

З аналізу статистики за статтю можемо виокремити основні відмінності:

Жінки мають вищі середні значення за такими шкалами: Емпатія (I): 3,58 проти 2,88 - жінки більш емоційно чуйні. Тривожність (O): 3,42 проти 2,63 – вищий рівень тривожності у жінок. Самодостатність (Q2): 3,27 проти 2,25 – жінки частіше демонструють емоційну незалежність. Підозрілість (L): 3,31 проти 2,75 – дещо вища схильність до обережності у міжособистісних стосунках.

Таблиця 2.4.

Описова статистика особистісних факторів за статтю (методика Кеттела, 16-FPQ)					
Шкала	Назва шкали	Стать	Середнє (Mean)	N	Стандартне відхилення
A	Дружелюбність	Жіноча	2,92	26	1,26
		Чоловіча	2,25	8	1,39
B	Інтелект (осмисленість)	Жіноча	1,85	26	1,08
		Чоловіча	1,63	8	1,06
C	Емоційна стабільність	Жіноча	2,85	26	1,16
		Чоловіча	2,88	8	1,36
E	Домінантність	Жіноча	2,58	26	1,03
		Чоловіча	2,88	8	0,83
F	Ентузіазм	Жіноча	2,96	26	1,08
		Чоловіча	2,63	8	0,92
G	Нормативність	Жіноча	2,62	26	0,85
		Чоловіча	2,5	8	0,93
H	Сміливість	Жіноча	3,08	26	1,32
		Чоловіча	3,25	8	1,16
M	Уява (інтелектуальна розкутість)	Жіноча	2,92	26	1,02
		Чоловіча	3	8	0,93
N	Рефлексивність	Жіноча	3,35	26	1,2
		Чоловіча	3,88	8	1,46
O	Тривожність	Жіноча	3,42	26	1,3
		Чоловіча	2,63	8	1,51
Q1	Відкритість до змін	Жіноча	2,27	26	0,78
		Чоловіча	2,25	8	1,04
Q2	Самодостатність	Жіноча	3,27	26	1,22
		Чоловіча	2,25	8	0,89
Q3	Самоконтроль	Жіноча	3,04	26	1,08
		Чоловіча	3,38	8	0,74
Q4	Напруження, внутрішній конфлікт	Жіноча	2,88	26	0,86
		Чоловіча	2,75	8	0,89
I	Емпатійність	Жіноча	3,58	26	0,95
		Чоловіча	2,88	8	1,25
L	Підозрілість	Жіноча	3,31	26	0,93
		Чоловіча	2,75	8	1,58

Чоловіки мають вищі середні значення за такими шкалами: Рефлексивність (N): 3,88 проти 3,35 - більше схильні до інтелектуального самоспоглядання. Самоконтроль (Q3): 3,38 проти 3,04 – краща організованість і контроль емоцій/поведінки. Домінантність (E): 2,88 проти 2,58 - дещо вище прагнення до впливу.

Таблиця 2.5.

Фактор	Cohen's d	95% ДІ (Lower – Upper)	Інтерпретація
A	0.521	[-0.285 ; 1.320]	Середній, незначущий
B	0.205	[-0.591 ; 0.997]	Малий, незначущий
C	-0.024	[-0.816 ; 0.769]	Нема ефекту
E	-0.302	[-1.095 ; 0.496]	Малий (негат.), незначущий
N	-0.420	[-1.216 ; 0.382]	Середній (негат.), незначущий
O	0.592	[-0.218 ; 1.393]	Середній, незначущий
Q1	0.023	[-0.770 ; 0.815]	Нема ефекту
Q2	0.883	[0.056 ; 1.698]	Великий, значущий
Q3	-0.332	[-1.126 ; 0.467]	Малий (негат.), незначущий
Q4	0.155	[-0.640 ; 0.947]	Малий, незначущий
F	0.323	[-0.476 ; 1.116]	Малий-середній
G	0.133	[-0.661 ; 0.925]	Малий, незначущий
H	-0.134	[-0.926 ; 0.660]	Малий (негат.), незначущий
I	0.689	[-0.126 ; 1.494]	Великий, але незначущий
L	0.505	[-0.301 ; 1.303]	Середній, незначущий
M	-0.077	[-0.869 ; 0.716]	Нема ефекту

Шкали без істотних розбіжностей: В (Інтелект), С (Стабільність), Н (Сміливість), Q1 (Відкритість), М (Уява). Робимо висновок про те, що жінки демонструють вищу емоційну чутливість, емпатію та самостійність, але також мають більший рівень тривожності. Чоловіки загалом більш рефлексивні, організовані та схильні до домінування.

Статистично перевіримо наскільки різняться середні значення результатів з факторів, порівнюючи результати жінок та чоловіків. Для цього зостосовуємо інструментарій SPSS – Independent Samples Effect Sizes (ефекти розміру для незалежних вибірок) (табл.2.5)

Колонка	Значення
Levene's Test for Equality of Variances → Sig.	Перевіряє, чи рівні дисперсії у груп. Якщо $p > 0.05$, дисперсії однакові, беремо рядок «Equal variances assumed».

Колонка	Значення
Sig. (2-tailed)	Це р-значення t-тесту. Якщо $p < 0.05$, різниця між жінками й чоловіками статистично значуща .
Mean Difference	Наскільки відрізняються середні значення (жіноче – чоловіче). Якщо додатне — у жінок більше.
95% Confidence Interval	Інтервал, у якому з 95% ймовірністю лежить справжня різниця середніх. Якщо містить 0 → різниця незначуща.

Порівнюючи середні значення результатів виявили, що показники за шкалою Q2 (нонконформізм/конформізм) відрізняються поміж жінок та чоловіків, через що можемо стверджувати, що жінки виразніше проявляють нонконформізм, що може бути пов'язано з тенденціями розвитку сучасного світу та наявність викликів, з якими стикаються українки.

Ранговий аналіз підтверджує наявність статевих відмінностей у деяких ключових особистісних характеристиках, що має значення для подальшої інтерпретації результатів. (мал.2.2)

Малюнок 2.2. – Розподіл проявів факторів особистості за статтю

Попередньо у першому розділі шляхом аналізу теоретичних матеріалів, дослідивіши питання соціальних очікувань, викоремили якості, які варто і є доцільним у нашій темі та до нашої мети вивчати, а саме: життестійкість, емпатія, лідерські якості. Порівняння за цими шкалами наведено у таблиці 2.6.

Бачимо такі результати:

Таблиця 2.6

Аналіз результатів порівняння особистісних факторів за методикою Кеттела між чоловіками та жінками

Середні ранги факторів за статтю з урахуванням життестійкості, емпатії, лідерських якостей і подолання гендерних стереотипів				
Категорія	Фактор	Опис	Жіноча (N=26) Mean Rank	Чоловіча (N=8) Mean Rank
Життестійкість	C	Емоційна стійкість	17.42	17.75
	O	Тривожність	18.33	14.81
	Q3	Високий самоконтроль	16.69	20.13
	Q4	Напруженість	17.17	18.56
	F	Експресивність	17.79	16.56
Емпатія	L	Підозріливість	18.21	15.19
	A	Товариськість	18.50	14.25
	I	Чутливість	18.79	13.31
	E	Домінантність	16.87	19.56
	Q2	Нонконформізм	19.46	13.11
Лідерські якості	G	Низька нормативність	18.04	15.75
	H	Сміливість	16.48	20.81
	N	Дипломатичність	16.67	20.19
	Q1	Радикалізм	17.35	18.00
	M	Мрійливість	17.75	16.69
	F	Експресивність	17.79	16.56

Життестійкість: Жінки мають вищі ранги по емоційній стійкості (C), тривожності (O) і підозрілості (L), що може свідчити про більшу емоційну напругу, але й адаптивність до стресу. Чоловіки мають вищий ранг за самоконтролем (Q3), напруженістю (Q4) і трохи нижчу експресивність (F).

Це може свідчити про інший тип життєстійкості – більш стриману, але більш мобілізовану.

Емпатія: Жінки виразніше проявляють товариськість (А), чутливість (І), нонконформізм (Q2) і тенденцію до низької нормативності поведінки (G), що свідчить про більшу соціальну відкритість і здатність відкидати стереотипи. Чоловіки мають вищі ранги по домінантності (Е), що може свідчити про збереження традиційних рис, але зниження конформізму (Q2) у жінок свідчить про активний спротив стереотипам.

Лідерські якості: Чоловіки вищі за сміливістю (Н) і дипломатичністю (N), що традиційно асоціюється з лідерством. Чоловіки мають вищі ранги у:

- Factor E (Домінантність)
- Factor N (Рефлексивність/дипломатичність)
- Factor Q3 (Самоконтроль)
- Factor L (Підозрілість)

Тобто чоловіки демонструють більшу схильність до контролю, обережності та критичності. Незначна різниця або баланс спостерігається в більшості інших факторів – А, В, С, F, G, М, Q1, Q4.

Жінки мають високі ранги по мрійливості (М) і радикалізму (Q1), що може вказувати на альтернативні стилі лідерства, які порушують стереотипні уявлення. Експресивність (F) є спільною рисою, що може допомогти ламаючи стереотипи щодо «холодності» лідерів. Жінки мають вищі ранги (тобто більш виражені риси) у таких факторах:

- Factor O (Тривожність)
- Factor I (Чутливість/емпатійність)
- Factor Q2 (Самодостатність)

Це узгоджується з описовою статистикою: жінки демонстрували вищі середні значення за цими шкалами. Отже, завдяки аналізу результатів порівняння особистісних факторів за методикою Кетттела між чоловіками та жінками вийшло встановити такі тенденції, як :

- Жінки проявляють більшу соціальну відкритість і емоційну адаптивність, активно відкидаючи стереотипи (через нонконформізм, товариськість, чутливість).
- Чоловіки демонструють традиційні лідерські якості (сміливість, дипломатичність) та високий самоконтроль, але менше емоційної відкритості.
- Обидві статі по-своєму адаптувалися і протистоять гендерним стереотипам у життєвій стійкості, емпатії та лідерстві.

2.3 Результати за методикою Ш. Шварца

Методика Ш. Шварца «Діагностика індивідуальних цінностей» у контексті нашого дослідження дозволяє дослідити мотиваційну структуру особистості через вимірювання системи цінностей, що дасть нам уявлення про те, що є важливим для молоді під час війни.

Поведено статистичний аналіз (Додаток Б) за шкалами цінностей у всіх опитуваних: Домінують високі рівні цінностей у більшості респондентів (особливо саморегуляція, стимулювання, досягнення, гедонізм, безпека, прихильність, самоорієнтація). Найменше представлені низькі рівні, крім шкал «Влада» та «Традиції», де є розподіл по всіх трьох рівнях. Аналіз по кожній шкалі візуалізовано у малюнку 2.3.

З графіку можемо побачити, що 96,4% мають високий рівень – респонденти демонструють чіткі внутрішні цінності, самодисципліну, відповідальність за шкалою Саморегуляція. Майже відсутні низькі значення – можливо, вибірка схильна до самоконтролю. Стимулювання: 96,7% – високий рівень – потреба в новизні, ризику, динаміці дуже висока. Низький рівень лише у 1 особи. Гедонізм: 78,8% – високий рівень – орієнтація на задоволення, життєві радощі. 21,2% – середній рівень, жодного низького. Досягнення важливі для 92,6% , що відповідає високому рівню прагнення до успіху, соціального визнання, ефективності; 7,4% – мають середній показник.

Малюнок 2.3 – Розподіл рівнів цінностей за шкалами

Влада: Розподіл за цією шкалою виявився більш збалансованим: 12,5% мають низький рівень, 53,1% – середній, і 34,4% – високий. Отже, хоча для частини вибірки цінність влади є значущою, вона не домінує серед мотиваційних пріоритетів більшості. Цінність влади не є ключовою, але помітна. Безпека: 89,7% учасників демонструють високий рівень за цією шкалою. Це цілком логічно в умовах військового конфлікту – прагнення до стабільності, порядку та захищеності стає базовою потребою. Низьких значень не зафіксовано. Прихильність: Більшість респондентів (82,8%) високо оцінюють цінність доброзичливості, турботи про близьких, взаємопідтримки. Ще 17,2% мають середній рівень. Це свідчить про соціальну чутливість і схильність до емпатії. Самоорієнтація: Три чверті опитаних (75,9%) мають високий рівень незалежності у мисленні та діях, що може вказувати на креативність, самостійність у прийнятті рішень та внутрішню свободу. У 24,1% рівень середній, низьких значень немає. Традиції мають відносно рівномірний розподіл: 51,5% – високий рівень,

36,4% – середній, і 12,1% – низький. Отже, для багатьох респондентів збереження культурних, релігійних або сімейних традицій має значення, проте це не є домінантною цінністю для всієї вибірки. Конформність: 71% – високий рівень → схильність до соціальних норм, уникнення конфліктів. 25,8% – середній. 3,2% – низький

Інтерпретація загалом: Профіль цінностей учасників відображає орієнтацію на самореалізацію, допомогу іншим, безпеку, інновації та особистий розвиток. Влада та традиції не є пріоритетними цінностями, на відміну від гуманістичних та самоорієнтованих. Сильна мотивація до досягнення та новизни – можливий зв'язок з адаптацією до змінних обставин (зокрема війни). Загальні результати відомі, тепер нашої уваги потребує гендерний аспект. (Малюнок 2.4)

Малюнок 2.4 – Розподіл рівнів цінностей за шкалами

Отже, завдяки розподіленню відповідей опитуваних виконуючи сортування результатів за гендерним аспектам проведемо аналіз цінностей за статтю:

1. Саморегуляція: Жінки: 5,59 | Чоловіки: 4,66 | Різниця: +0,93. Жінки надають значно більшого значення самоконтролю, самодисципліні,

плануванню та внутрішній відповідальності. Для чоловіків ця цінність менш пріоритетна.

2. Стимулювання: Жінки: 4,26 | Чоловіки: 3,72 | Різниця: +0,54. : Жінки частіше прагнуть новизни, пригод, змін. У чоловіків ця цінність менш виражена, хоча теж доволі помітна.

3. Гедонізм: Жінки: 4,85 | Чоловіки: 4,72 | Різниця: +0,13. Обидві статі надають великого значення задоволенню, насолоді, комфортному життю. Різниця незначна – обидві групи мають високі показники.

4. Досягнення: Жінки: 5,32 | Чоловіки: 4,93 | Різниця: +0,39. Жінки сильніше орієнтовані на успіх, визнання, результативність. Для чоловіків ці аспекти теж важливі, але трохи менше.

5. Влада: Жінки: 3,84 | Чоловіки: 2,95 | Різниця: +0,89. Жінки більше прагнуть до впливу, авторитету та контролю над подіями. Для чоловіків ця цінність менш значуща, що може бути несподіваним.

6. Безпека: Жінки: 5,43 | Чоловіки: 4,37 | Різниця: +1,06. Жінки значно більше прагнуть стабільності, передбачуваності, безпеки для себе та близьких. Це найбільша різниця серед усіх шкал.

7. Конформізм: Жінки: 4,66 | Чоловіки: 4,70 | Різниця: –0,04. Обидві статі мають однакову схильність до дотримання норм, правил і уникнення конфліктів. Жодна група не переважає.

8. Традиції: Жінки: 4,48 | Чоловіки: 2,93 | Різниця: +1,55. Жінки значно більше дотримуються традицій, культурних норм, обрядів. Чоловіки виявляють низьку прихильність до традицій.

9. Прихильність: Жінки: 5,64 | Чоловіки: 4,87 | Різниця: +0,77. Жінки більше цінують теплі міжособистісні стосунки, любов, дружбу, турботу про інших.

10. Самоорієнтація: Жінки: 5,46 | Чоловіки: 4,70 | Різниця: +0,76. Жінки більше орієнтовані на особисту свободу, вибір, незалежність. Це теж одна з яскравих різниць.

З отриманих результатів можна зробити висновок, що жінки виявляють вищу схильність до відстоювання власної позиції та активного розвитку особистісних якостей. Це не заперечує наявності подібних прагнень у чоловіків, проте вказує на різний рівень суб'єктивної значущості цих процесів для представників різних статей. Воєнний конфлікт виступає каталізатором та підсилювачем соціальних змін: зі зростанням можливостей для особистісного та професійного розвитку жінки частіше демонструють прагнення утримувати ці можливості й не відмовлятися від них. Війна стає тригером, що водночас збільшує соціальний тиск на жінок, які беруть на себе додаткові ролі — тилової опори, захисниці, емоційної підтримки для родини, партнера-військового чи ветерана з психологічними травмами. Часто це поєднується з необхідністю виконання професійного та військового обов'язку в умовах, коли турбота про близьких стає домінантною мотивацією.

З метою уточнення інформації, що була отримана за методиками Кеттела та Шварца та її перевірки було проведено додаткове анкетування. Отримані результати буде проаналізовано у наступному пункті.

2.4 Анкетування

Було розроблено анкету, що включала низку запитань, спрямованих на виявлення особистісних характеристик респондентів та їхніх життєвих цінностей у контексті воєнного часу. (додаток В). Особливу цінність отриманій інформації надає акцент на саморефлексії, що дозволяє глибше зрозуміти внутрішні переживання та особистісні трансформації учасників дослідження. Знову аналізували середні значення між гендерами (Табл. 2.7).

Хоча жінки мають вищі середні значення за всіма трьома шкалами (адаптація, емпатія, лідерство), відмінності не є статистично значущими (усі $p > 0.05$). Тобто ми не можемо стверджувати, що між чоловіками і жінками є реальна різниця за цими шкалами в нашій вибірці – принаймні, статистично.

Ці висновки зроблені завдяки Т-тесту для незалежних вибірок. Це підкріплює результати проведених методик та дає зрозуміти про важливість самої інтерпретації та контексту опитування та мотивації опитуваних

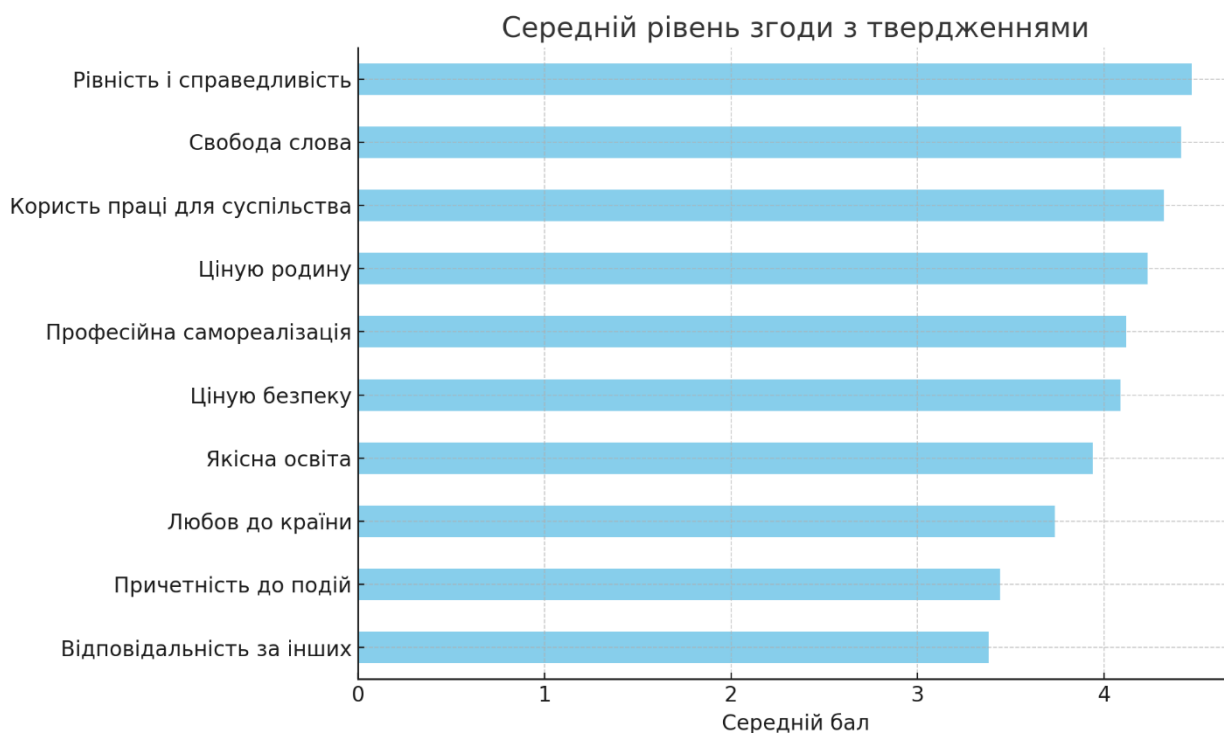
Таблиця 2.7

Шкала	Середнє (жінки)	Середнє (чоловіки)	Різниця
Адаптація	3.81	3.54	+ 0.27
Емпатія	3.47	3.25	+ 0.22
Лідерські якості	3.79	3.52	+0.27

Таким чином, вибірка дослідження охоплює молодь віком 18-35 років із різним рівнем освіти, гендерною ідентичністю та досвідом життя в умовах війни - від збереження звичного середовища до вимушеного переміщення та участі в громадських ініціативах. Це забезпечує різноплановість отриманих даних.

Уже проведене емпіричне дослідження на основі цієї вибірки дало змогу глибше проаналізувати, як воєнні обставини впливають на трансформацію особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді. Такий аналіз є важливим кроком до побудови науково обґрунтованої моделі цих змін.

Нижче наведено візуалізацію середніх значень відповідей за шкалою, яка показує, які цінності стали важливішими для людей після початку війни. Найвищі середні бали отримали такі твердження: «Користь праці для суспільства», «Професійна самореалізація», «Любов до країни», «Свобода слова», «Ціную безпеку». Це свідчить про зростання патріотизму, прагнення до корисної діяльності, професійного розвитку та значення базових прав і безпеки. Найменше значення (але все ще вагоме) мали твердження про причетність до подій у країні й відповідальність за інших.

Малюнок 2.5 – Візуалізація середніх значень відповідей за цінностями

Отримані результати з анкетування дозволили підтвердити відповідність результатів до відрефлексованої дійсності опитуваних. Це дозволило нам дослідити нову дійсність у проявах особистісних якостей у жінок та чоловіків та їхніх цінностей. Це допоможе при аналізі загальної картини трансформації стереотипів та нового їхнього підґрунтя у сучасному світі.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТА СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ

3.1 Результати аналізу емпіричного дослідження

Отримані та проаналізовані результати у другому розділі підтвердили наші гіпотези : війна сприяла посиленню емоційної стійкості, емпатії, схильності до колективізму та солідарності. Серед цінностей для людей стало важливим почувати себе у безпеці, прагнення до соціальної справедливості та підняття і загострення питань турботи про близьких та сім'ю. Стосовно гендерних стереотипів – відбувається їхнє переосмислення через новий досвід та нові соціальні контексти. Жінки частіше демонструють прагнення до саморозвитку та відстоювання власної позиції, що свідчить про вищу особистісну значущість цих процесів порівняно з чоловіками, хоча і не заперечує наявності подібних прагнень у чоловіків.

Гендерні відмінності у психологічних характеристиках (за методикою Кеттела):

- Жінки демонструють вищу емоційну чутливість, тривожність, соціальну відкритість і нонконформізм, що говорить про їхню схильність до переосмислення норм і гнучкості у соціальних взаємодіях.
- Чоловіки більше орієнтовані на самоконтроль, домінантність, дипломатичність, що відповідає класичній моделі лідерства, але знижена експресивність вказує на стриманість у вираженні емоцій.
- Обидві статі демонструють життєстійкість, але різними шляхами: жінки — через емоційну адаптацію, чоловіки — через мобілізовану контрольованість.

Ціннісні орієнтації (за методикою Ш. Шварца):

- Загалом учасники демонструють високу орієнтацію на самореалізацію, новизну, досягнення, безпеку та взаємодопомогу. Війна підсилила цінності стабільності, підтримки, відповідальності та внутрішньої сили.

– Жінки мають вищі показники за всіма шкалами, крім «Конформності», де обидві статі демонструють однакову схильність до дотримання норм. Найбільша гендерна різниця – у шкалах Безпека (+1,06), Традиції (+1,55) і Саморегуляція (+0,93).

– Жінки більше орієнтовані на безпеку, дисципліну, традиції, водночас вони проявляють високий рівень прагнення до новизни та досягнень.

– Чоловіки демонструють нижчу значущість майже всіх цінностей, включно з владою, що може бути індикатором зсуву у традиційних уявленнях про чоловічу роль як домінантну.

Зміни в особистісних рисах і цінностях свідчать про поступове формування нової гуманістичної парадигми, де цінуються самосвідомість, адаптивність і взаємна підтримка, незалежно від статі. На цьому етапі ми маємо достатньої інформації задля подальшої розробки моделі трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей у молоді під час війни. Спиратимемося на результати анкетування, фрейм-аналізу та відповіді за методиками Р. Кеттела та Ш. Шварца.

3.2 Обґрунтування моделі трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей

Отримані емпіричні результати свідчать про суттєві зрушення у сприйнятті гендерних ролей та про специфіку прояву особистісних якостей у молоді в умовах війни. У змісті відповідей респондентів простежується зменшення частоти традиційних гендерних фреймів та поява нових – зокрема, фреймів трансформації, рівності ролей і переоцінки цінностей, що раніше взагалі не фіксувалися. Це вказує на глибоку переорієнтацію уявлень про соціальні ролі жінок і чоловіків у ситуації кризи.

Результати факторного аналізу підтверджують відмінності у профілях особистісних якостей між респондентами різної статі, однак одночасно

У нашій схемі центральним елементом є гендерні стереотипи, які трансформуються під впливом війни через призму нових досвідів, переоцінки цінностей, а також ураховуємо особистісні якості, адже усе це формує сучасні уявлення про гендерні стереотипи. Дана модель є відображенням теоретичної та емпіричної частини нашого дослідження, та відображає важливість не тільки теперішніх моментів, що призводять до змін особистісні якості та гендерні стереотипи, але і важливість початкової точки, з якою ми і проводили порівняння. Стереотипні уявлення та очікування суспільства не постійна величина, а залежить від контексту соціальних подій та особистісних мотивацій окремих індивідів. У даному випадку таким контекстом є війна – як криза, що порушує стабільну соціальну структуру, змушуючи індивіда та суспільство адаптуватися під нові виклики сьогодення.

Запропонована модель є візуальним узагальненням основних тенденцій, зафіксованих у дослідженні. Демонструє не лінійний, а циклічний характер змін, указує на взаємозв'язок особистісних, ціннісних та соціокультурних змін.

Важливим для нас було відобразити та систематизувати вхідні дані та результати емпіричного дослідження у вигляді продемонстрованих зв'язків у схемі. Таким чином, гендерні стереотипи в собі поєднують елементи особистісних якостей та цінностей у жінок та чоловіків. До війни ми могли спостерігати такі тенденції: розподілення гендерних ролей за принципом «сліпих» соціальних очікувань «Чоловік – гроші, машина, жінка- хатня рутина». «Сила – чоловіча, емоції – жіночі». «Стандартні характеристики: чоловік – робота, гроші, машина, бізнес жінка – краса, манікюр, хатня рутина, незацикленість на самореалізації.» (на прикладі відповідей з анкетування). Все це формувало розподілені цінності, які залежали від соціального контексту (мирні часи) та власних уявлень про себе, як у жінок, так і у чоловіків. Каталізаторами змін, якщо брати окремо ці чинники під час війни, є новий досвід та переоцінка власної реальності через навколишні зміни. Так, учасники дослідження, визнавали, що під час війни був елемент

неочікуванності через те, як вони та оточення могли себе проявити, так як цього не очікували, або не звертали на це уваги. Як одна з респонденток зазначила: «Я побачила жінок, які відкривають бізнес, займаються волонтерством і працюють нарівні з військовими – як і я під час тренувань. Хоч моє мислення не було надто стереотипним, війна дозволила мені побачити нові жіночі ролі та інший образ чоловіків – більш тендітних і вразливих, ніж я уявляла. Не впевнена, що війна змінила людей, але моя соціальна активність зросла, і це дало мені нові цінні контакти та досвід.» Одна з учасниць дослідження, яка є військовою, відзначила: «Сама військова на даний час – розумію, що на жінках багато чого тримається. У всякому разі – вони не «розкисають», а готові берегти своїх найдорожчих і, незважаючи на обставини, не падати духом. У чоловіків – трохи по-іншому, вони сильні, відважні, але не всі вміють триматися у важких умовах. Для декого це тяжке становище. Тому зовсім не дивуюсь, чому багато повтікали закордон.» Інша думка респондентки: «Жінки стали більш цілісними, мають всі необхідні для розвитку якості та можуть майже все. Чоловіки, які служать, стали більш сильними духовно, більше цінять родину, більш емоційними. Так, жіночі у кращий бік, бо також долучились до лав ЗСУ та волонтерських рухів, а десь навіть формували ці рухи та очолювали.» Ще одна важлива заувага учасниці: «Чоловіки стали дійсно захисниками як на фронті, так і в громадському житті, а жінки – терплячими та відповідальними».

Цитати учасниць дослідження демонструють, що війна сприяла суттєвій трансформації гендерних ролей і стереотипів в українському суспільстві. Жінки, долучившись до Збройних Сил України та волонтерських ініціатив, проявили себе як сильні, цілісні та відповідальні особистості, що тримають на собі значну частину соціальної та оборонної функції. Водночас чоловіки, перебуваючи у складних умовах, стали більш духовно стійкими і відкрили нові для себе аспекти емоційності та цінності родини.

Важливо підкреслити, що мова не йде про засудження чоловіків, а про визнання жіночої сили і значущої ролі жінок у сучасних умовах. Чоловіки

проявляють себе є справжні захисники, так і жінки – як справжні захисниці, у соціальному житті, так і на фронті. Разом це формує більш гнучке та рівноправне уявлення про гендер у суспільстві.

Чоловіки-опитані проявляють більше гнучкості у своїх уявленнях щодо гендерних ролей і дедалі частіше підтримують ідею рівноправності у розподілі соціальних та професійних функцій.

Як зазначив один з чоловіків-учасників дослідження: «Сучасні гендерні ролі стають більш гнучкими, і я вважаю, що будь-хто може займатися будь-якою діяльністю незалежно від статі. Важливо, щоб кожна людина мала можливість реалізувати себе поза стереотипами.» Ця позиція свідчить про поступове руйнування традиційних стереотипів і формування більш відкритого та інклюзивного підходу до гендерної ідентичності та ролей у сучасному суспільстві.

Щодо цінностей – вони також піддалися змінам: відповіді респондентів свідчать про акцент на самореалізації, підтримці інших, безпеці та відкритості до інновацій і особистісного розвитку. Загальна картина полягає в тому, що незалежно від статі, людям зараз важливі безпека, турбота про рідних та власна самореалізація. Зараз молодь прагне до вирівнення балансу у житті, та поверненню контролю за власне життя у свої руки. Підвищена мотивація до досягнень і прагнення до новизни відображають адаптацію до нестабільних умов війни. Традиційні цінності влади та консерватизму відіграють менш значущу роль, поступаючись гуманістичним і самоорієнтованим цінностям. Чоловікам важливі такі цінності, як конформізм – дотримання соціальних норм, правил і уникнення конфліктів, гедонізм – прагнення до задоволення, комфорту і насолоди життям, а також гнучкість у ставленні до традицій, зокрема низька прихильність до них. Вони цінують можливість адаптуватися до змін, зберігати соціальну гармонію та отримувати емоційне задоволення у повсякденному житті. Жінки в дослідженні виразніше цінують саморегуляцію, безпеку, традиції, міжособистісні стосунки та самоорієнтацію, а також прагнуть до впливу й

досягнень. Ці тенденції можуть бути зумовлені посиленням соціальним і психологічним навантаженням під час війни, що підвищує потребу у внутрішній дисципліні, стабільності та підтримці близьких, одночасно стимулюючи прагнення до контролю над подіями і самореалізації. Війна виступає каталізатором переосмислення ролей і цінностей, посилюючи у жінок мотивацію адаптуватися, розвиватися і брати на себе нові соціальні й професійні функції.

Усе це формує нові сучасні уявлення про гендерні стереотипи, що є більш гнучкими, які відповідають нашому часу та контексту. Це вже є великим кроком для формування рівноправного та демократичного суспільства для чоловіків та для жінок. Співпраця, взаємоповага та підтримка між представниками обох статей сприяють подоланню застарілих уявлень і створенню середовища, де кожен може реалізувати свій потенціал незалежно від гендеру.

Запропонована модель трансформації гендерних стереотипів має циклічний характер, що дозволяє розглядати її як динамічний інструмент для аналізу змін у суспільній свідомості під впливом кризових подій, зокрема війни. У майбутньому така модель може бути використана як прогностичний інструмент для вивчення подальших змін уявлень про гендерні ролі та особистісні якості, особливо в умовах повторення або посилення зовнішніх стресових факторів.

Крім того, модель може слугувати аналітичною основою для порівняльних досліджень у різних часових і соціокультурних контекстах, а також бути корисною для освітніх програм, спрямованих на розвиток критичного мислення щодо гендерних стереотипів. Її потенціал також полягає в можливості застосування в розробці соціальних інтервенцій, спрямованих на підтримку окремих категорій населення – зокрема жінок-військових, ветеранів та молоді, – які зазнали змін у системі цінностей та самоідентифікації внаслідок війни.

Модель відображає потенціал стабілізації нових гендерних норм у поствоєнному суспільстві, що мають бути враховані у формуванні державної гендерної політики та програм соціальної підтримки молоді. Таким чином, циклічність моделі не лише відображає природу соціальних змін, а й надає їй гнучкості та практичної цінності для подальших наукових і прикладних розвідок.

ВИСНОВКИ

У межах бакалаврського дослідження було досягнуто поставленої мети – визначити особливості змін особистісних якостей та гендерних стереотипів молоді під впливом війни та розробити модель трансформації особистісних якостей та гендерних стереотипів.

У першому розділі ми проаналізували ключові підходи до розуміння гендерних стереотипів та особистісних якостей особистості. Дослідили шляхом аналізу наукової літератури підходи до їхнього вивчення. Виокремили важливість соціальних умов та контекстів щодо трансформації уявлень про гендерні стереотипи та розвиток особистісних якостей у індивідів. Ключовим є беззаперечний факт, що війна є каталізатором пришвидшених змін, з якими стикаються і жінки, і чоловіки. Гендерні стереотипи поступово втрачають жорсткість, поступаючись більш гнучким, адаптивним уявленням, орієнтованим на індивідуальні можливості особистості, а не на її стать. Для емпіричного дослідження було обрано ключові аспекти: цінності людини, прояви життєстійкості, емпатії та лідерських якостей.

У другому розділі для вивчення даних аспектів було застосовано методики Ш. Шварца «Діагностика індивідуальних цінностей» (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської) та 16-факторного опитувальника Р. Кеттела та авторське опитування щодо змін особистісних якостей та цінностей під впливом війни. У опитуванні взяло участь 34 учасники віком від 18 до 35 років. Дослідження засвідчило зсув у бік гуманістичних цінностей та відхід від традиціоналістських уявлень. Гіпотеза про зростання тенденцій до формування нової ідентичності, адаптованої до умов воєнного стану.

Було проаналізовано гендерні відмінності у цінностях, таким чином вдалося з'ясувати, що жінки вище оцінюють безпеку, саморегуляцію, досягнення та самоорієнтацію. Ці показники свідчать про активну участь

жінок у суспільному житті, підвищення відповідальності та прагнення до стабільності у умовах війни. Чоловіки демонструють орієнтацію на рівноправність, універсальність гендерних ролей та їхнє переосмислення, не ототожнюючи себе з усталеними гендерними шаблонами.

Базуючись на результатах нашого дослідження у третьому розділі було представлено розроблену модель трансформації гендерних стереотипів та особистісних якостей молоді під час війни. Схема відображає поступовий перехід від традиційних уявлень про соціальні ролі до більш гнучких, адаптивних моделей поведінки. Усе це формує нові уявлення про гендер, що базуються не на стереотипах, а на індивідуальних цінностях, особистісному потенціалі та здатності до адаптації. Така трансформація є значним кроком до побудови рівноправного та демократичного суспільства, у якому представники обох статей можуть вільно реалізовувати себе.

Модель може бути використана для аналізу змін у гендерних уявленнях у різних умовах, а також як інструмент у навчальних програмах для формування критичного ставлення до гендерних стереотипів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна: гендерні диспропорції в оплаті праці. Східне міжрегіональне управління Держпраці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/ukraina-henderni-dysproportsii-v-oplati-pratsi/> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Самкова О. М. Соціальні стереотипи і стереотипізація: аналіз сучасних теоретичних підходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2013. Вип. 1. С. 68–71. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvkhp_2013_1_21.pdf (дата звернення: 10.03.2025)
3. Ткалич М. Г., Зінченко Т. П. Типологія гендерних стереотипів особистості. *Проблеми сучасної психології*, 2013. № 2. С. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2013_2_11 (дата звернення: 10.03.2025)
4. Блинова О. Є. Соціальні стереотипи та ідентичність: особливості взаємозв'язку. *Проблеми політичної психології / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України ; за ред. колегія: Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна, І. Г. Батраченко та ін. : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2014. Вип. 1(15). С. 238–247.*
5. Павлов Ю. В. Особливості соціалізації студентської молоді в умовах війни: проблеми та перспективи. *Соціально-політичний журнал. Серія: Перспективи*, 2025. № 1. С. 154–159. URL: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.1.20> (дата звернення: 10.03.2025)
6. Черьомухіна О. К., Федоренко Н. І. Молодь України в умовах повномасштабної війни: психологічний стан та життєві стратегії // *Габітус : електрон. наук. фах. вид.*, 2024. Вип. 57. С. 322–326. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.57.55> (дата звернення: 10.03.2025)

7. Дроздова М. А. Динаміка ідентичності молодих громадян в умовах російсько-української війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2024. № 3. С. 113–119. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/349/421> (дата звернення: 10.03.2025)
8. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах*, 2022. Вип. 30. С. 14–18. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/448> (дата звернення: 11.03.2025)
9. Сукаленко Т. М. Гендерні стереотипи в мові сучасних ЗМІ. *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологія*, 2021. Вип. 48. С. 174–183. URL: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.23> (дата звернення: 11.03.2025)
10. Петренко О. В., Іванова Т. М. Гендерні стереотипи: сутність, види та вплив на самореалізацію жінок різного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2023. Вип. 39. С. 87–95. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/pedosvita/article/view/39> (дата звернення: 11.03.2025)
11. Кімел М. С. Гендероване суспільство ; пер. з англ. С. Альошкіна. Київ : Сфера, 2003. 490 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/genderovane_suspil.pdf (дата звернення: 12.03.2025)
12. Ткалич М. Г. Типологія гендерних стереотипів особистості. *Проблеми сучасної психології*, 2013. № 2. С. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2013_2_11 (дата звернення: 12.04.2025)
13. Маслова Ю. П. Роль гендерних стереотипів у розбудові громадянського суспільства (на прикладі сучасних українськомовних ЗМІ).

- Наукові записки НаУОА. Серія: Культурологія*, 2014. Вип. 20. С. 278–297.
URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3300> (дата звернення:12.03.2025)
14. Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. *Психологія і суспільство*, 2021. Вип. 22. С. 55–62.
URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/psp/article/view/3173> (дата звернення:12.03.2025)
15. Chi T. A Behavior Analytic Translation of Erving Goffman's Frame Analysis. Denver: University of Denver, 2019. 78 p. URL: https://digitalcommons.du.edu/capstone_masters/355/ (дата звернення: 12.03.2025)
16. Башлій А., Брутман А. Мова спротиву: Гендерні ролі у пропаганді, пов'язаній з війною, та їх висвітлення у ЗМІ.. Тиждень науки-2025: матеріали наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених та студентів, 14–18 квітня 2025 р., Запоріжжя (НУ «Запорізька політехніка»), 2025. URL: <https://zp.edu.ua/conference-2025-3-1> (дата звернення: 10.03.2025)
17. Костюк І. А. Гендерні стереотипи в заголовках друкованих ЗМІ. *Science and Youth*, 2012. Вип. 11-12. С. 115–118. URL: <https://scienceand youth.org.ua/index.php/sy/article/view/1234> (дата звернення:19.03.2025)
18. Сукаленко Т. М. Гендерні стереотипи в мові сучасних ЗМІ. *Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологія*, 2021. Вип. 48. С. 174–183. URL: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.23> (дата звернення: 21.03.2025)
19. Балалаєва О. Ю. Репрезентація жінок у вітчизняних медіа: аналіз результатів всеукраїнських моніторингів, 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/364537441_REPREZENTACIA_ZINO_K_U_VITCIZNANIH_MEDIA_ANALIZ_REZULTATIV_VSEUKRAINSKIH_MONITORINGIV (дата звернення:21.03.2025)

20. Тороп О. Гендер у військовій формі: як змінюється ставлення до жінок в українській армії. *BBC News Україна*, 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44722205> (дата звернення: 21.03.2025)
21. Нестеренко К. В. Трансформація образу жінки в українській соціальній рекламі, 2024. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/19304/1/Nesterenko%202024.pdf> (дата звернення: 10.03.2025)
22. Власова А. Ю. Трансформація змісту «жіночого питання» у французькому суспільстві у середині ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2018. Вип. 50. С. 451–460.
23. Лавріненко Н. Динаміка гендерної нерівності в сучасній Україні // Гілея: науковий вісник, 2006. Вип. 3–4. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pupch_2014_3_4.pdf (дата звернення: 10.03.2025)
24. Литвинчук О. В. Актуальні проблеми філософії та соціології: *Науково-практичний журнал* / Гол. ред. Д. В. Яковлев; відп. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 16. С. 61–64. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/55279f16-77cf-423d-afc8-639bb0e11674> (дата звернення: 11.03.2025)
25. Дроздова М. А. Динаміка ідентичності молодих громадян в умовах російсько-української війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2024. Вип. 3. С. 113–119. URL: <http://www.psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/349> (дата звернення: 11.04.2025)
26. Синявський В., Сергєєнкова О. Психологічний словник ; за ред. Н. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.

27. Остапівський О. Теорії рис особистості та їх роль в освітньому процесі. Педагогічний пошук, 2024. Вип. 2 (21). С. 21–24. URL: https://znayshov.com/FR/32627/Pp_2_2024-21-24.pdf (дата звернення: 12.04.2025)
28. Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навч. посіб. Миколаїв. Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 396 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/54> (дата звернення: 12.04.2025)
29. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
30. Татарчук І. Р. Теоретико-емпіричне обґрунтування соціально-психологічного портрета студента, 2012. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1273/1/татарчук.pdf> (дата звернення: 12.04.2025)
31. Цокур О., Іванова І. Виховання гендерної культури школярів: методичні рекомендації. *Освіта.ua*, 2007. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/1660> (дата звернення: 12.04.2025)
32. Цокур О., Іванова І. Самооцінка: визначення, типи, розвиток і формування. *Освітній портал*, 2007. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/1660/> (дата звернення: 12.04.2025)
33. Кікінежді О. Трансформація цивілізаційної ідентичності української молоді: гендерна парадигма. *Українознавчий альманах*, 2015. Вип. 18. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2015_18_7 (дата звернення: 12.04.2025)
34. Дзюба Т. М. Психотравмуюча ситуація в життєдіяльності людини: зміст, особливості, наслідки. *Актуальні проблеми психології: зб. на укр. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ : Фенікс, 2012. у 12 т. Психологія творчості. Вип. 15. ч. 2. С. 113–120. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5245/1/Dzuba_T_Travm_situasio.pdf (дата звернення: 12.04.2025)

35. Кокун О. М., Корніяка О. М., Гуменюк Г. В. та ін. Психофізіологічне забезпечення життєстійкості фахівців соціономічних професій в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення : практичний посібник ; за ред. О. М. Кокун. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 203 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742487/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_1.pdf (дата звернення: 13.04.2025)

36. Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості в умовах суспільних трансформацій. *Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9065> (дата звернення: 13.04.2025)

37. Хохліна О. П. Результати вивчення особистісної спрямованості як ресурсу життєстійкості людини в умовах війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*, 2024. Вип. 5. С. 36–45. URL: <https://www.reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-5-10-04/2024-5-10-04> (дата звернення: 13.04.2025)

38. Предко В. В., Сомова О. О. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11087> (дата звернення: 13.04.2025)

39. Білявська К. В. Трансформація соціального інтелекту студентської молоді під час війни, 2024. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/fbb14afd-297b-4bf7-aac4-1436c10432e5> (дата звернення: 13.04.2025)

40. Kappes A., Cameron C. Empathy and knowledge projection // ResearchGate, 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/309309098_Empathy_and_knowledge_projection (дата звернення: 13.04.2025)

41. Калінчук О. І. Лідерство та керівництво в процесах управління змінами в системі публічного управління : кваліфікаційна робота магістра.

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування». Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2021. 114 с. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/13492> (дата звернення: 13.04.2025)

42. Потіха О. Б. Вплив військових дій на сході України на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, 2023. С. 160–162. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41153/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9B%D0%BE%D0%BC%D0%B6%D0%B0_2023-160-162.pdf (дата звернення: 13.04.2025)

43. Зінченко С. В. Роль «Я-концепцій» в особистісному самовизначенні дорослих. *Україна: освіта для дорослих* : зб. матеріалів форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні. Ніжин, 2015. С. 131–135. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10988/> (дата звернення: 13.04.2025)

44. Пирлик М. А. Структурно-динамічна модель самооцінки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2013. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_44. (дата звернення: 13.04.2025)

45. Поснова Т. П. Виявлення конфліктності цінностей молоді за методикою Ш. Шварца. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : збірник. Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2007. Вип. 3(5). С. 136. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/225> (дата звернення: 13.04.2025)

46. Селіванова О. О. Актуальні питання філології та перекладознавства. *Вісник Східноєвропейського національного університету*, 2015. Вип. 2. С. 32. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10958/1/akpif_2015_2_32.pdf. (дата звернення: 13.04.2025)

ДОДАТКИ

Додаток А

Блок відкритих запитань

1. Які особистісні якості та ролі Ви вважали типово «чоловічими» та «жіночими» до війни?

(Наведіть приклади)

27 відповідей

2. Як змінилися Ваші уявлення про чоловічі та жіночі ролі під час війни?

28 відповідей

3. Які якості Ви особисто почали цінувати більше з початку війни – у собі та в інших?

31 відповідь

4. Які цінності для Вас стали важливішими через війну?

31 відповідь

5. Якщо Ви змінили місце проживання через війну, як це вплинуло на Ваші особистісні якості чи цінності? * якщо не змінювали поставте "-"

31 відповідь

Додаток Б

Samoregulyatsiya_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Середній рівень	1	2,9	3,6	3,6
	Високий рівень	27	79,4	96,4	100,0
	Total	28	82,4	100,0	
Missing	System	6	17,6		
Total		34	100,0		

Stymulyuvannya_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький рівень	1	2,9	3,3	3,3
	Високий рівень	29	85,3	96,7	100,0
	Total	30	88,2	100,0	
Missing	System	4	11,8		
Total		34	100,0		

Hedonizm_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Середній рівень	7	20,6	21,2	21,2
	Високий рівень	26	76,5	78,8	100,0
	Total	33	97,1	100,0	
Missing	System	1	2,9		
Total		34	100,0		

Dosyagnennya_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Середній рівень	2	5,9	7,4	7,4
	Високий рівень	25	73,5	92,6	100,0
	Total	27	79,4	100,0	
Missing	System	7	20,6		

Total	34	100,0		
-------	----	-------	--	--

Vlada_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький рівень	4	11,8	12,5	12,5
	Середній рівень	17	50,0	53,1	65,6
	Високий рівень	11	32,4	34,4	100,0
	Total	32	94,1	100,0	
Missing	System	2	5,9		
Total		34	100,0		

Bezpeka_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Середній рівень	3	8,8	10,3	10,3
	Високий рівень	26	76,5	89,7	100,0
	Total	29	85,3	100,0	
Missing	System	5	14,7		
Total		34	100,0		

Prykhilnist_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Середній рівень	5	14,7	17,2	17,2
	Високий рівень	24	70,6	82,8	100,0
	Total	29	85,3	100,0	
Missing	System	5	14,7		
Total		34	100,0		

Samoorientatsiya_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Середній рівень	7	20,6	24,1	24,1
	Високий рівень	22	64,7	75,9	100,0

	Total	29	85,3	100,0	
Missing	System	5	14,7		
Total		34	100,0		

Traditsiyi_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький рівень	4	11,8	12,1	12,1
	Середній рівень	12	35,3	36,4	48,5
	Високий рівень	17	50,0	51,5	100,0
	Total	33	97,1	100,0	
Missing	System	1	2,9		
Total		34	100,0		

Konformnist_cat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький рівень	1	2,9	3,2	3,2
	Середній рівень	8	23,5	25,8	29,0
	Високий рівень	22	64,7	71,0	100,0
	Total	31	91,2	100,0	
Missing	System	3	8,8		
Total		34	100,0		

ДОДАТОК В

Оцінка змін особистісних якостей під час війни

Прочитайте уважно кожне твердження та оцініть на скільки Ви з ним згодні за шкалою від 1 до 5.

1 – зовсім не згоден/-на,

2 - скоріше не згоден/-на

3 – нейтрально / важко сказати,

4 - скоріше згоден/-на

5 – повністю згоден/-на)

1. Під час війни чоловіки стали помітно сильнішими й витривалішими в життєвих труднощах.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

2. Війна вплинула на те, як чоловіки справляються з труднощами. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

3. Під час війни жінки стали більш витривалими й стійкими до життєвих труднощів. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

4. Жінки навчилися краще пристосовуватися до складних обставин під час війни. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

...

5. Через війну я навчився (навчилася) краще справлятися зі стресом. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

...

6. Мені стало легше або важче справлятися з труднощами, ніж раніше. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

7. Чоловіки стали більш співчутливими під час війни. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

8. Чоловіки частіше виявляють емоційну підтримку. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

9. Під час війни жінки стали краще розуміти й відчувати чужі переживання. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

10. Жінки більше підтримують один одного і оточуючих. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

11. Я став(ла) більш уважним/-ою до емоцій інших. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

12. Я частіше відчуваю бажання допомагати іншим. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

13. Чоловіки частіше проявляють лідерство в умовах війни. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

14. Війна загострила у чоловіків відповідальність та ініціативність. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

15. Жінки почали брати на себе більше лідерських ролей. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

...

16. Жінки не менш здатні до лідерства, ніж чоловіки, в умовах війни. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

17. Я частіше проявляю ініціативу у складних ситуаціях. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

18. Відчуваю в собі більше лідерських якостей, ніж раніше. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐